

לזכר יעקב דון הי"ד,
 איש משפחה, איש חינוך,
 בעל מידות תרומיות וחבר אמיתי.
 נרצח בידי בן עוולה בח' בכסלו, תשע"ו.
 יהי זכרו ברוך.

צבי ארליך

ממבחן הקטורת למבחן המטות גלגולו של מבחן הכהונה¹

פתיחה

עיון בפשטי המקראות של פרשת מחלוקת קרח ועדתו בספר במדבר מעלה קשיים טקסטואליים וענייניים בהבנת ההתרחשויות והאירועים וכן סתירות וכפילויות. בעיון הבא אנסה להציע לפרשה זו זווית מבט חדשה, וישפטה הקוראים. חלק מן העניינים בהם נעסוק עלו כמובן בפרשנות המסורתית והמחקרית,² ובמסגרת עיונו לא נוכל להפנות בכל שלב לפירושים השונים שדנו בעניין, אלא נשתדל להתמקד בכיוון שברצוננו להציע. עם זאת לא נוכל להימלט מלהעלות עניינים שנידונו בדברי קודמינו, ולא נשנית פרשה אלא בשביל דבר שנתחדש בה. בפתח עיונו נציב קושי מרכזי אחד:

מדוע מבחן המטות, שנערך לאחר תלונת העדה, כדי להוכיח את בחירת אהרן שיכך את תלונתה? מה יתרון יש למבחן המטות על פני מבחן הקטורת, שהוכיח לכאורה את בחירת אהרן, ודחה את שאר מקריבי הקטורת, אך תוצאתו לא נתקבלה על ידי העדה?
 ניכר למעיין בפרשה שבהובלתו של קרח פועלות בה שתי קבוצות שונות בערוצים שונים וממניעים שונים: מחד – נשיאי העדה, המבקשים כהונה, ומשתתפים במבחן הקטורת, ומאידך – דתן ואבירם שתלונתם ביחס לעצם מנהיגותו של משה, ואינה קשורה למשכן, ולפיכך אין הם

1 במאמר זה כל הפניה ללא ציון הספר מתייחסת לספר במדבר.

2 ראו לדוגמה: **תורת עציון – במדבר**, ירושלים 2016, עמ' 211-258; אסופת מאמרים העוסקים בהיבטים שונים של פשט הפרשה. ראו גם שלוש סדרות עיונו של הרב אלחנן סמט בפרשות השבוע: **עיונים בפרשיות השבוע, סדרה ראשונה**, ירושלים תשס"ב, עמ' 198-213; **עיונים בפרשיות השבוע, סדרה שנייה**, ירושלים תשס"ה, עמ' 219-233; **עיונים בפרשיות השבוע, סדרה שלישית**, תל אביב תשע"ה, עמ' 249-270; הרב אורי סמט, 'מחלוקת קרח ועדתו', **אורות עציון לב (תשס"א)**, עמ' 203-214.

שותפים במבחן הקטורת.³ בעיונו נעקוב אחר דרכי ההתמודדות השונות של משה עם שתי הקבוצות, ותבלוט במיוחד הדרך הפתלתלה בה מתגלגל מבחן הקטורת שהציע משה. מבחן המטות, החותם את ההתמודדויות, שופך אור על מבחן הקטורת, ומציג כלפיו עמדה שיפוטית. נתחיל את העיון בבחינת תהליך התגבשות הקבוצות השונות.

התגבשות הקבוצות (ט"ז, א-ג)

תיאור התגבשות הקבוצות וההתייצבות הראשונה מול משה מעורר מספר קשיים: ראשית, רשימת האנשים אותם לוקח קרח לעימות נקטעת באופן לא ברור במילים "וַיִּקְמוּ לְפָנַי מִשֶּׁה" (ט"ז, ב). שנית, בתחילה נמסר שקרח וחבריו קמו לפני משה, אך בבואם לטעון את טענותיהם נאמר שהם התקהלו גם על משה וגם על אהרן.⁴

ליישוב הקשיים הללו ברצוני להציע את דרך הקריאה הבאה: את מילות הפתיחה "ויקח קרח" יש לראות כמסובות בנפרד לכל אחת מן הקבוצות, ויש לקרוא אותן כביכול פעמיים,⁵ ובכך קריאה זו מבדילה כבר בשלב הראשון בין דרכי הפעולה של שתי הקבוצות:

וַיִּקַּח קִרְחַן בֶּן יִצְחָר בֶּן קֵהֵת בֶּן לֵוִי וְדָתָן וְאַבְיָהֻם בְּנֵי אֶלְיָאָב וְאוֹן בֶּן פֹּלֵת בְּנֵי רְאוּבֵן.
וַיִּקְמוּ לְפָנַי מִשֶּׁה.
וְ(ויקח קרח) אֲנָשִׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל... וַיִּקְהָלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָהֶם... וּמַדּוּעַ
תִּתְנַשְּׂאוּ עַל קֵהֵל ה' (ט"ז, א-ג).

ראשית קרח לוקח את בני ראובן, וקבוצה זו קמה לפני משה. הביטוי "לקום לפני" מצוי מספר פעמים במקרא, ומשמעותו היא התייצבות לפני אויב, כמו ביהושע ז', יב: "וְלֹא יָכֻלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקוּם לְפָנָיו אֲבִיהֶם".⁶ קימה זו אינה כרוכה בקיום שיח בין הצדדים, אלא היא מבטאת יצירת קו התנגדות.⁷ בדומה לכך אף קרח מצרף אליו את בני ראובן לסיעה של מתנגדי משה. הראשונים כבר עמדו על כך שקריאת התגר של בני ראובן היא על בסיס תחושת קיפוח, על רקע דחיית ראובן מן הבכורה. קרח, הנמנה על שבט לוי הנבחר, אינו יכול כמובן לטעון לקיפוח שבטי,

3 המחקר, כדרכו, טוען שעורך הפרשה שילב מסורות שונות באשר לנושאי המחלוקת והאנשים השותפים בה. ראו: ל' מילגרם, **עולם התנ"ך, במדבר**, ירושלים-רמת גן תשמ"ו, עמ' 97. במהלך העיון ניוכח שקרח מוביל שני מאבקים מקבילים שמתגלגלים בדרכים שונות.

4 מילגרם (שם) רואה בכך סתירה המחזקת את טענת המחקר שיש מסורות סותרות בפרשה.
5 קריאת מילים כפולה כדרך מה שראב"ע קורא פעמים רבות: "מושך עצמו ואחר עמו". יסודה של דרך קריאה זו בברייתא של ל"ב מידות של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי, מידה כב: "מדבר שחבירו מוכיח עליו". ראו דוגמה מובהקת לכך בתהלים ל"ח, ב ואכמ"ל.

6 וכן גם שם בפסוק יג, ובאופן דומה גם בויקרא כ"ו, לז: "וְלֹא תִהְיֶה לָכֶם תְּקוּמָה לְפָנָיו אֲבִיכֶם".
7 דומני שזו כוונתו של רס"ג בפירושו לפסוק זה: "ויקמו לפני משה – וייתיצבו כנגד משה".

אולם הוא עשוי להרגיש מקופח באופן אישי על כך שלא נבחר לתפקיד מרכזי יותר לעומת בני לוי אחרים.

לפי דברינו שותפיו של קרח בקבוצה זו קמים ומתארגנים יחד כמתנגדים למשה, אך בזה מסתכמת פעולתם בשלב זה, מבלי שהתקהלו פיזית סביב משה, ומבלי שנוצר בינם לבינו כל קשר ישיר. מסתבר שמסירת עובדת התארגנות קבוצה זו "מאחורי הקלעים" היא בבחינת האקדח שמופיע במערכה הראשונה, ויש לצפות שהוא יירה באחת ממערכות ההמשך. הימנעותה של קבוצה זו מהתייצבות פיזית לעת עתה לפני משה מתחזקת גם מהעובדה שמשה היה צריך לקרוא לדתן ולאבירם ממשכנם כדי לבוא עמם בדברים (ט"ז, יב).

הקבוצה השנייה אותה לוקח קרח היא מאתיים וחמישים הנשיאים, וכך יש לקרוא את החיבור ביניהם: "וַיִּקַּח קֶרַח אֲנָשִׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמְאַתָּים נְשִׂאֵי עֵדָה קְרָאִי מוֹעֵד אֲנָשִׁי שָׁם. וַיִּקְהָלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן... (ט"ז, א-ג). קבוצה זו נקהלה באופן פיזי על משה ואהרן, ולא רק על משה לבדו, וטענתה בפייה: "כִּי כָל הָעֵדָה כָּלָם קִדְּשִׁים וּבְתוֹכָם ה' וּמִדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל קְהַל ה'". משה מגיב למתקהלים עליו ועל אהרן במילים "וּבִקְשֹׁתֶם (בלשון רבים) גַּם פָּהֲנָה" (ט"ז, י) – ומסתבר שהוא ראה בפנייתם בקשה עקרונית לפתוח בפניהם את האפשרות לשמש ככהנים למרות שאינם מזרע אהרן. אמנם משה מתנסח בעניין גם בלשון יחיד: "וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' הוּא הַקָּדוֹשׁ" (ט"ז, ז), אולם כתוב זה יכול להתפרש גם במובן שכל איש אשר יבחר ה' יהיה קדוש, שהרי לא סביר שקרח גייס את נשיאי ישראל שיתחרו אתו על תפקיד כהונה ראשי אחד. מסתבר, אם כך, שהטענה בדבר קדושת כל העדה אינה שוללת בעיניהם קיומם של בעלי תפקידים שונים, אלא היא דורשת לאפשר לאחרים מבני העדה להתקבל לתפקידים אלה, בעוד שמשה ואהרן לטענתם מתנשאים ושוללים אפשרות זו.

המילים "וַיִּקְמוּ לְפָנַי מֹשֶׁה", שנדמו כנמצאות שלא במקומן, חוצצות בין שני חלקי רשימת האנשים שלקח קרח משום שהן חותמות את פעולתה של הקבוצה הראשונה בלבד.

ההתארגנות הכפולה מעידה על כפל יעדים של קרח:

יעד אחד הוא פתיחת מעמד הכהונה גם למי שאינו מזרע אהרן בשיתוף נשיאי העדה. עם קבוצה זו בחר קרח לפתוח את העימות החזיתי בהתקהלות פיזית על משה ואהרן ובשתיחת טענתם כלפיהם.

את זהות היעד השני, שלשמו חבר קרח לדתן ולאבירם, נוכל ללמוד מדברי דתן ואבירם בהמשך, שערערו על עצם מנהיגותו של משה, אולם מסתבר שאת יריית הפתיחה של יעד זה שמר קרח להמשך. ייתכן שמבחינה טקטית קרח רצה קודם להשיג את פתיחת תפקידי הכהונה ורק לאחר מכן לערער באופן גורף על מנהיגותו של משה.

מול התייצבותן של שתי קבוצות אלה ניתן לצפות גם לתגובה כפולה של משה, ודומני שאכן כך עולה מן הכתובים.

תגובה ראשונה של משה אל מול שני מוקדי המחלוקת (ט"ז, ד-יא)

הכתוב מוסר שתי תגובות של משה. ראשית הוא שומע ונופל על פניו, ולאחר מכן הוא מדבר אל קרח ועדתו ומציע להם את מבחן הקטורת. תיאור התגובה הראשונה מעורר שני קשיים: ראשית, לשם מה הכתוב צריך לספר לנו שמה שמע את מה שנאמר בפניו על ידי קרח ועדתו בפסוקים שקודם לכן? ושנית, מדוע רק משה נפל על פניו ללא אהרן שגם נכח במקום? הקושי מתחזק אם נשווה זאת לתלונת העם בחטא המרגלים, שם משה ואהרן נופלים יחד (י"ד, ה), והכתוב לא מציין שהם שמעו את התלונה שהובאה בפניהם.

נראה ששתי התגובות של משה מתייחסות בהתאמה לכל אחת מהקבוצות. התגובה הראשונה: "וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פְּנָיו" (ט"ז, ד) – אינה מתייחסת לדברים שנאמרו לו ולאהרן על ידי קרח והנשיאים בפסוק ג, אלא זו תגובה להתארגנות של קרח ובני ראובן בפסוק א. לאוזני משה הגיעה השמועה על קרח ובני ראובן שקמו נגדו, אף שטרם התייצבו פיזית מולו, והוא מגיב בנפילה על פניו. לפיכך זהו שיעור הכתובים:

וַיִּקַּח קִרְחָ... וְדָתָן וְאַבְיָרָם בְּנֵי אֶלְיָאָב וְאֹזֶן בֶּן פִּלֵּת בְּנֵי רְאוּבֵן. וַיִּקְמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה...
וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פְּנָיו. (ט"ז, א, ב, ד).

הצבת תגובת משה מול פעולתם של קרח ובני ראובן מבטאת את הניגוד שנוצר כתוצאה מן העימות הלא ישיר שמתקיים כאן: אלה **קמים** לפני משה שלא בפניו, ומשה **נופל** על פניו שלא בפניהם.

התגובה השנייה של משה מתייחסת להתקהלות של קרח ונשיאי העדה עליו ועל אהרן, והוא מזמין להוכיח את היותם ראויים לכהונה באמצעות הקרבת קטורת למחרת היום (ט"ז, ו-ז). בהצעת מבחן הקטורת בפסוקים אלה אהרן לא מוזמן להקריב קטורת. עובדה זו מחזקת את הבנתנו שטענת קרח ונשיאי העדה לא נתפסה בשלב זה כמערערת על מינויו של אהרן לכהן, ולפיכך אין מקום לשיתוף אהרן במבחן הקטורת. טענתם היא, אפוא, על הבלעדיות של אהרן ובניו על הכהונה, ולטעמם אף הם יכולים **לשמש ככהנים בנוסף לאהרן**. הכתוב אינו מזכיר כל תגובה של קרח ועדתו להצעת משה, ומשתיקתם מסתבר שהסכימו לקיום המבחן.

סבב שני של תגובת משה אל מול שני מוקדי המחלוקת (ט"ז, יב-יז)

בירור עמדת דתן ואבירם

לאחר הצעת משה לקרח ולנשיאים את מבחן הקטורת ובעקבות שמיעתו על התארגנות הקבוצה האחרת שולח משה לקרוא לדתן ולאבירם כדי לברר את הסיבה לכך שקמו לפניו כאויבים. דומני שפעולת משה מפתיעה את חברי קבוצה זו, שלעת עתה נמנעו מלפעול מול משה, ועתה נגררו להגיב לקריאתו אליהם. נראים הדברים שתגובתם חושפת פער בין דרכי הפעולה של קרח לבין אלה של דתן ואבירם. קרח לא הציג בשלב הראשון טענות בוטות על

עצם מנהיגותו של משה, ושטח עם שותפיו הנשיאים טענות שיערבו לאוזני בני כל העדה, שזכו בפיו לתואר "קדושים", טענות שכנראה יסייעו לו לקדם בשלבים את המרד במשה. דתן ואבירם, לעומת זאת, המתנהגים כשלוחי רסן, חץ שחוט לשונם, בוטה כמדקרות חרב, לא הסתירו דבר ממחשבותיהם, והגיבו בסירוב לעלות אל משה, ובהטלת דופי ישיר במנהיגותו. אקדח לשונם של דתן ואבירם נשלף וירה בשלב מוקדם של המערכה. יתכן שירייה זו תסייע בידינו להבין את מהלכו הבא של משה, שחורג מדרך פעולתו הקודמת, ומתווה למאבק מסלול חדש כפי שנראה מיד.

תפילת משה

וַיַּחַר לְמֹשֶׁה מְאֹד וַיֹּאמֶר אֶל ה' אֵל תִּפְּן אֶל מְנַחֲתָם לֹא חָמוֹר אֶחָד מֵהֶם נִשְׂאתִי וְלֹא הִרְעֵתִי אֶת אֶחָד מֵהֶם (ט"ז, טו).

למי מתייחסים דברי משה בתפילתו - לדתן ואבירם (ראב"ע), שזה עתה חרה למשה על דבריהם או לקרח והנשיאים (רש"י), שמיד אחר כך הוא פונה אליהם? נראה שתוכן התפילה, הקשור בהגשת מנחה לה', אינו מתקשר לדברי דתן ואבירם, הנושאים אופי חילוני, שהרי הם אינם מזכירים כלל פנייה אל ה', ושם ה' כלל אינו שגור בפיהם, בניגוד לקרח והנשיאים שתורף פנייתם נוגע לעבודת ה' במשכן. אף פנייתו החוזרת של משה אל קרח בעניין מבחן הקטורת מיד לאחר התפילה מחזקת את ההבנה שהמנחה הנזכרת בתפילה אינה אלא הקטורת.⁸

פעולותיו של משה מעוררות קשיים: ראשית, מדוע הוא מתפלל לה' שלא יקבל את קטורת קרח ועדתו רק לאחר דברי דתן ואבירם ולא בתחילה בעת שהציע להם את המבחן? שנית, מדוע משלב התפילה הוא עוזב את דתן ואבירם ללא תגובה ממשית כנגדם, ושב להזכיר לקרח ועדתו את עניין מבחן הקטורת? לברור העניין עלינו להבין מהי מטרת ההזמנה השנייה של מבחן הקטורת.

ההזמנה השנייה של מבחן הקטורת

לשם הבנת מטרת ההזמנה השנייה של מבחן הקטורת נערוך השוואה בינה לבין ההזמנה הראשונה, ונעמוד על ההבדלים ביניהן.

8 אמנם לא מצאנו שימוש בלשון מנחה ביחס לקטורת, אולם דומני שכינוי הקטורת בשם מנחה הוא חלק ממערך ביטויים בפרשה היוצרים זיקה בין סיפור **קטורת** עדת קרח, שלא הייתה רצויה בעיני ה', לבין סיפור **מנחת** קין, שאף היא לא הייתה רצויה בעיניו. ראו על כך בנספח ב.

הצעת מבחן הקטורת הראשונה (ט"ז, ה-ז) (ה) וַיְדַבֵּר אֶל קַרְח וְאֶל כָּל עֲדֹתוֹ לֵאמֹר בְּקֹר וַיִּדַע ה' אֶת אֲשֶׁר לוֹ וְאֶת הַקְּדוֹשׁ וְהִקְרִיב אֵלָיו וְאֶת אֲשֶׁר יִבְחַר בּוֹ יִקְרִיב אֵלָיו.	הצעת מבחן הקטורת השנייה (ט"ז, ז-ז) (ז) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל קַרְח אֲתָה וְכָל עֲדֹתְךָ הָיוּ לִפְנֵי ה' אֲתָה וְהֵם וְאֶהְרֹן מִחֹר.
(ו) זֹאת עֲשׂוּ קַחוּ לָכֶם מִחֻתּוֹת קַרְח וְכָל עֲדֹתוֹ: (ז) וּתְנִנוּ בְּהוֹ אִישׁ וְשִׁימוּ עָלֵיהֶן קִטְרֹת לִפְנֵי ה' מִחֹר	(ז) וּקְחוּ אִישׁ מִחֻתּוֹ וּנְתַתֶּם עָלֵיהֶם קִטְרֹת וְהִקְרַבְתֶּם לִפְנֵי ה'
וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' הוּא הַקְּדוֹשׁ רֵב לָכֶם בְּנֵי לֵוִי.	אִישׁ מִחֻתּוֹ חֲמִשִּׁים וּמֵאֵתִים מִחֻתּוֹת וְאֲתָה וְאֶהְרֹן אִישׁ מִחֻתּוֹת.

ההבדלים המרכזיים בין ההצעות:

- א. בהצעה הראשונה נזכרת מטרת המבחן: בחירת האיש הקדוש על ידי ה' – ההצעה פותחת בתיאור המטרה ואף מסיימת בה, כעין מסגרת להצעה: "וַיִּדַע ה' אֶת אֲשֶׁר לוֹ וְאֶת הַקְּדוֹשׁ וְהִקְרִיב אֵלָיו וְאֶת אֲשֶׁר יִבְחַר בּוֹ יִקְרִיב אֵלָיו... וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' הוּא הַקְּדוֹשׁ", ובמרכז ההצעה תיאור של הביצוע המעשי בלקיחת המחנות. בהצעה השנייה לא נזכרת כלל המטרה.
- ב. בהצעה השנייה גם אהרן נדרש להשתתף במבחן הקטורת, ועליו להגיע עם מחנתו לפני ה'. אף כאן ההצעה פותחת ומסיימת בתיאור של ההתמודדות של קרח מול אהרן: "**אֲתָה** וְהֵם וְאֶהְרֹן מִחֹר... **וְאֲתָה וְאֶהְרֹן** אִישׁ מִחֻתּוֹת", כעין מסגרת להצעה, ובמרכז ההצעה התיאור של הביצוע המעשי בלקיחת המחנות. בהצעה הראשונה לא נזכרה כלל שותפות של אהרן במבחן הקטורת.
- ג. בהצעה הראשונה נאמר "**וּתְנִנוּ** בְּהוֹ אִישׁ וְשִׁימוּ עָלֵיהֶן קִטְרֹת". בהצעה השנייה נאמר באופן דומה "**וּנְתַתֶּם**", והציפייה היא שמשם ימשיך לדבר על נתינת האש, אולם משה מפתיע וממשיך במילים "עָלֵיהֶם קִטְרֹת", ומשמיט את נתינת האש.
- ד. ההצעה השנייה כופלת את הביטוי "אִישׁ מִחֻתּוֹת", ואף נוקבת במספר המחנות, ומדגישה בכך שכל אחד ממשתפי המבחן צריך לבוא עם מחנתו. ההצעה הראשונה, לעומת זאת, מדברת על לקיחת מחנות מבלי לנקוב במספרן ומבלי להדגיש את המחויבות האישית של כל אחד לבוא עם מחנתו.

מדוע משה ערך שינויים אלה במבחן הקטורת? מסתברים לדעתי דברי מ' שפיגלמן,¹⁰ שטוען שדברי הבלע של דתן ואבירם נגד הנהגתו של משה גרמו למשה "לחשב מסלול מחדש". משה הבין שמבחן הקטורת הראשון שהציע לא ישיג את מטרתו, משום שדתן ואבירם, שותפיו של קרח, העלו טענה הרבה יותר שורשית ומקיפה מזו שהציגו קרח והנשיאים בתחילה. לא כהונה הם מבקשים אלא ערעור על עצם מנהיגותו של משה. סביר להניח שמשה ששמע על ההתאגדות של קרח עם דתן ואבירם הסיק מכך שאף קרח שותף לערעור המקיף, ולפיכך שאיפתו היא לערער גם על מינויו של אהרן בידי משה. לפיכך משה נאלץ לעזוב בינתיים את ההתמודדות מול דתן ואבירם, ומזדרז להתאים את מבחן הקטורת למציאות שהתגלתה בטרם יגיע מועד קיומו.

אופי מבחן הקטורת עתה יהיה שונה: הוא לא יסתפק בבדיקת יכולתם של המתלוננים לשמש ככהנים, אלא יהיה עליו להכריע **בהתמודדות בין שני צדדים**: קרח והנשיאים מחד ואהרן מאידך. אי לכך הן בתחילת דבריו והן בסופם מדגיש משה את עמידת שני הצדדים זה מול זה: "אַתָּה וְכָל עֲדֹתְךָ הָיִי לִפְנֵי ה' **אַתָּה וְהֵם וְאַהֲרֹן** מִחֶרֶם... אִישׁ מִחֶתְתּוֹ חֲמִשִּׁים וּמֵאֲתֵיּם מִחֶתְתּוֹ **וְאַתָּה וְאַהֲרֹן** אִישׁ מִחֶתְתּוֹ".

ציורפו של אהרן למבחן הקטורת מחייב שינוי נוסף: מבחן בו גם אהרן ישתתף אינו יכול להיות מוצג כמבחן שבו יבחר האיש הקדוש, משום שאהרן כבר נבחר בעבר לכהונה, ויש להימנע מיצירת רושם שרק במבחן הקטורת אהרן נבחר לתפקיד הכהונה. אי לכך משה משמיט את עניין בחירת האיש הקדוש, שפתח וסגר את ההצעה הראשונה.

מה פשר השמטת נתינת האש על המחטות בהצעה השנייה? הכתוב סתם ולא פירש, אולם ניתן להעלות על הדעת שגם שינוי זה קשור לציורפו של אהרן במבחן השני. מבחן הקטורת לא נמסר כציווי ה', ומשמע שהוא נולד ביוזמתו האישית של משה,¹¹ ולפיכך נתינת אש על המחטה והבאתה לפני ה' אינה אלא הבאת אש זרה לפני ה'. בהצעת המבחן הראשונה אהרן אינו שותף, והצעתו של משה לקרח ולנשיאים להביא אש לפני ה' מרמזת על הגורל שעשוי לפקוד אותם אם לא יחזרו בהם עד הבוקר – שרפה באש לפני ה', כדרך שקרה לנדב ואביהוא. לעומת זאת במבחן הקטורת השני משה משתף את אהרן, וברור שלא יצוהו על הבאת אש זרה. לפיכך נוסח המבחן שונה: המשתתפים יביאו מחטות וקטורת ללא אש כלל, וממילא הציפייה היא שהמבחן יוכרע ביציאת אש מאת ה', בדומה למבחן שערך אליהו לכהני הבעל בהר הכרמל. אפשר שבכך יובן מדוע תפילת משה לה' שלא יפנה אל מנחת קרח ועדתו נקשרת דווקא לנוסח המבחן השני: על פי נוסח המבחן הראשון אין צורך בתפילה לה', משום שהמבחן עצמו, שכרוך בהבאת אש זרה, כבר קובע את תוצאתו באופן ברור במיתה כנדב ואביהוא. אולם

10 מ' שפיגלמן, 'טענותיו של קרח', תורת עציון (לעיל, הערה 2), עמ' 213-214.

11 ראו: רמב"ן (ט"ז, ה): "והנה משה מעצמו חשב המחשבה... ובטח משה כי ה' מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים".

בנוסח המבחן השני ההכרעה תלויה בבחירה של ה', וכאן המקום לתפילת משה לה' שלא יבחר בקרח ובמנחתו.

את השינוי של קביעת מספר המחתות ניתן לבאר בכך שבמבחן הראשון משה נקט לשון כללית: "קחו לְכֶם מִחֲתוֹת", ולא נקב במספר המחתות, כי רצה לאפשר למי שירצה לחזור בו מרצונו לשמש ככהן, ובכך להציל את נפשו. אולם לאחר דברי דתן ואבירם משה הבין שכל אחד ואחד מן השותפים במחלוקת מערער על עצם מנהיגותו. הדבר בא לידי ביטוי בתפילת משה שמתייחסת באופן אישי לכל אחד מחברי העדה: "אֵל תִּפְּן אֶל מִנְחָתָם לֹא חָמֹר אֶחָד מֵהֶם נִשְׂאֲתִי וְלֹא הִרְעֵתִי אֶת אֶחָד מֵהֶם". משום כך משה אינו מאפשר לאף אחד נסיגה מן המבחן, כי ויתור אישי על הרצון לשמש ככהן, לא מבטל את הערעור על כהונתו של אהרן ועל מנהיגותו של משה. לכן משה מדגיש את חובת ההשתתפות האישית של כל אחד, ואף נוקב במספר המחתות: "וְקָחוּ אִישׁ מִחֲתָתוֹ וַיִּנְתְּנֵם עֲלֵיהֶם קִטְרֹת וְהִקְרַבְתֶּם לִפְנֵי ה' אִישׁ מִחֲתָתוֹ חֲמִשִּׁים וּמְאֲתָיִם מִחֲתָת וְאֶתְהָרֹן אִישׁ מִחֲתָתוֹ" – חובה על כולם להתייצב למבחן הקטורת.¹²

מבחן הקטורת – ביצוע לעומת תכנון (ט"ז, יח – יט)

וַיִּקְחוּ אִישׁ מִחֲתָתוֹ וַיִּתְּנוּ עֲלֵיהֶם אֵשׁ וַיִּשְׂמוּ עֲלֵיהֶם קִטְרֹת וַיַּעֲמְדוּ פֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
(ט"ז, יח).

דומני שקריאה מדוקדקת של תיאור הביצוע של מבחן הקטורת מראה שיש פער בין נוסחי המבחן השונים שהציע משה לבין מה שקרה בפועל:

הצעת המבחן השנייה של משה מדגישה שלקרח מעמד מוביל ונפרד משל הנשיאים, הן בראש דברי משה והן בסיומם, כפי שראינו בהבדלים בין הצעות מבחן הקטורת. לפיכך ניתן היה לצפות שהתורה תציין את שמו בראש מקריבי הקטורת. תחת זאת נאמר רק התיאור הכללי "וַיִּקְחוּ אִישׁ מִחֲתָתוֹ..." – לא סביר שקרח המוביל הובלע בין שאר המקריבים. נראה, אפוא, שקרח לא נזכר בין מקריבי הקטורת משום שהוא כלל לא הביא מחתה וקטורת.¹³ אם אכן אלו פני הדברים יש בכך כדי ליישב חוסר בהירות בהמשך הפרשה: כשמתואר עונשם של מקריבי הקטורת בשרפה (ט"ז, לה) הכתוב מזכיר רק את מאתיים וחמישים הנשיאים, ומתעלם באורח תמוה מקרח מנהיג המהלך. בפרשת פנחס אף נאמר מפורשות שגורלו של קרח היה שונה מגורל הנשיאים בכך שהוא נבלע והם נאכלו באש: "וַיִּבְנֶי אֱלִיאָב

12 ראו: אור החיים (ט"ז, טז): "לא היה צריך לחזור ולומר אתה והם... ונתכוון בזה לבל יהיו נשמטים מיום אל יום ויתרבו עליהם מאוהבי המחלוקת, לזה רצה להכריחם לבא מחר לפני ה'".

13 ראו: משך חכמה (ט"ז, יח): "נראה לי לפי פשטות הכתובים כי קרח לא הקטיר קטורת, שלא הזכירו שלקח והקטיר...".

נְמוּאֵל וְדָתָן וְאַבְיָרָם... וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתַּבְלַע אֹתָם וְאֶת קָרַח בְּמֹת הָעֵדָה בְּאֶכְל הָאֵשׁ אֶת חַמְשִׁים וּמְאֹתָיִם אִישׁ וַיְהִי לְנֶס" (כ"ו, ט-י).

חיזוק נוסף לטענתנו עולה מכך שלאחר שמקריבי הקטורת עומדים עם מחתותיהם בפתח אוהל מועד נאמר שקרח הקהיל את כל העדה אל אוהל מועד (ט"ז, יט) – לא סביר שקרח נטל מחתה, אש וקטורת ונעמד עם נשיאי העדה בפתח אוהל מועד, ואז עוד הוא אוחז במחתתו הוא שב אל המחנה כדי להקהיל את העדה. וכי לא היה לו להקהיל את העדה לפני תחילת המבחן ולא לאחר ש"ההצגה החלה", והוא עצמו כבר החל בהקטרה? הדברים מטים לכך שרק הנשיאים באו עם מחתותיהם, וקרח, שלא אחז במחתה, מסיבה שתבאר בהמשך, הלך להקהיל את העדה רק לאחר שהמבחן החל, ולפיכך הוא עצמו לא נשרף עם הנשיאים, שהרי כלל לא הקריב קטורת.

ניתן להבחין בחריגה נוספת בביצוע המבחן לעומת התכנון: הציור של משה הדגיש את עמידתו של אהרן עם מחתתו אל מול קרח והנשיאים: **"וַקָּחוּ אִישׁ מִחַתָּתוֹ... וְאָתָּה וְאֶהְרֹן אִישׁ מִחַתָּתוֹ"** (ט"ז, יז). אולם בתיאור המעשה נאמר: **"וַיִּקְחוּ אִישׁ מִחַתָּתוֹ וַיִּתְּנוּ עֲלֵיהֶם אֵשׁ וַיִּשְׂמוּ עֲלֵיהֶם קִטְרֹת וַיַּעֲמְדוּ פֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד וּמִשָּׁה וְאֶהְרֹן"** (ט"ז, יח) – ביחס לנשיאים יש תיאור מפורט של כל מעשיהם – לקיחת המחנות, נתינת אש, שימת קטורת ועמידה בפתח האוהל, ואילו ביחס לאהרן הכתוב אינו מזכיר אף פעולה שעשה, מלבד הזכרת שמו, וגם זה רק אחרי שמו של משה, שאינו משתתף במבחן. תיאור מפתיע זה מצייר את משה ואהרן עומדים יחד מול הנשיאים, ו"כשם שמושה לא לקח מחתה גם אהרן כמו כן"¹⁴. הווה אומר: **גם אהרן לא השתתף בפועל במבחן הקטורת.**

הבנה זו אף מסייעת להבין את תלונת העם בהמשך: **"אֲתֶם הִמְתָּם אֶת עַם ה'"** (י"ז, ו). עניין זה יתבאר במקומו בהמשך העיון.

אולם אם כנים דברינו הרי שאי עמידתם של קרח ואהרן עם מחתותיהם הוא דבר שאין הדעת סובלתו – מדוע קרח נעדר מהמבחן שחבריו הנשיאים השתתפו בו? מדוע אהרן הפר את ההנחיה של משה, שקבע שעליו להשתתף במבחן הקטורת?

נראה שהמפתח להבנת מעשה הנשיאים והשתלשלות האירועים נעוץ בשאלה: **מתי התקיים בפועל מבחן הקטורת** – האם הוא התקיים במועד אותו קבע משה – למחרת היום, או שמא התקיים במפתיע עוד באותו יום?

תיאור ביצוע המבחן (ט"ז, יח) נסמך להצעת המבחן על ידי משה (ט"ז, טז – יז). הפרשנות המקובלת מניחה שפסוק יח מתאר את אירועי יום המחר כפי שנקבע מראש¹⁵ והכתוב קיצר ולא ציין שהאירוע התקיים למחרת היום. לעניות דעתי יש קושי בפרשנות זו, משום שלכל אורך הפרשה התורה מקפידה על תיאור ציר הזמן: שלוש פעמים מדגיש משה בהנחיות שלו

14 לשונו של פירוש עקידת יצחק שער שבעים ושמונה.

15 ראו לדוגמה רש"י (ט"ז, יט).

שהמבחן צריך להתקיים למחרת היום (ט"ז, ז, טז), ובכך תינתן להם שהות למחשבה שמא יחזרו בהם (רש"י ט"ז, ה). בהמשך תיאור האירועים פעמיים מזכיר הכתוב את התחלפות היום והגעת יום המחרת: בתלונת העם על משה ואהרן (י"ז, ו), ובלקייחת המטות מלפני ה' (י"ז, כג). ניתן היה לצפות שאף כאן בלב האירוע הכתוב יציין את הגעת יום המחרת, ובכך יודגש שהמורדים נותרו בעמדתם אף בחלוף הלילה. לפיכך נראה שהיעדר אמירה מפורשת שהדבר קרה למחרת היום וסמיכות תיאור ביצוע המבחן להצעתו על ידי משה מורים על כך שהמבחן התקיים בפועל **עוד באותו יום** מיד לאחר דברי משה.¹⁶ האירוע התפתח שלא כמתוכנן, ובתום דברי משה באורח בלתי צפוי החלו הנשיאים מיידית בקיום מבחן הקטורת.

לאור ההבדלים שראינו בין שתי הצעותיו של משה למבחן הקטורת, יש לבחון על פי איזה נוסח של מבחן הקטורת פעלו הנשיאים: פעולתם הראשונה היא "וַיִּקְחוּ אִישׁ מִקְּתָתוֹ" – בהתאם ללשון הנוסח השני, הווה אומר: איש לא נעדר מן המבחן כדרישת משה. בכך נוצרת ציפייה שהכול יתנהל בהתאם לנוסח השני של המבחן, אולם המשך התיאור מאד מפתיע: "וַיִּתְּנוּ עֲלֵיהֶם אֵשׁ וַיְשִׂמוּ עֲלֵיהֶם קְטֹרֶת" – באופן מעשי המבחן מתקיים בהתאמה דווקא לנוסח הראשון של המבחן: "וַתִּתְּנוּ בָהֶן אֵשׁ וַיְשִׂמוּ עֲלֵיהֶן קְטֹרֶת", ובניגוד לנוסח השני שהשמיט את הבאת האש.

מדוע הנשיאים לא המתינו למועד שקבע משה למחרת היום? מדוע הם פעלו בהתאם לנוסח הראשון של המבחן ולא בהתאם לנוסחו האחרון?

מסתבר שיש לתלות זאת בשינוי שחל בנוסח השני של המבחן, שלא נראה בעיניהם, וגרם להם לחזור להצעה הראשונה אותה הם קיבלו. מהו השינוי המדובר? השינוי המרכזי, ששאר השינויים משתלשלים ממנו, הוא הוספת ההתמודדות האישית מול אהרן. ייתכן שהנשיאים לא הסכימו לקבל את הצעת המבחן השנייה של משה, כי מבחינתם השותפות עם קרח הייתה רק כדי לפתוח את הכהונה גם למי שלא מזרע אהרן, אך הם לא ערערו על עצם כהונת אהרן ולא תמכו בשאיפתו של קרח להתמודד מולו. לפיכך היה עליהם לפעול בדרך שתבדיל אותם מקרח. אם ימתינו לבוקר כדברי משה, הדבר יתפרש כניסיון התמודדות שלהם מול אהרן, שיבוא אף הוא עם מחתתו באותה עת, ובהתמודדות הזו אין הם חפצים. לפיכך הם החלו מייד במבחן הקטורת בנוסחו הראשון ללא שותפותו של אהרן. פעולה זו של הנשיאים גרמה לקרע במחנהו של קרח, והיותה פגיעה קשה בתוכניתו.

מעתה הביצוע של מבחן הקטורת משנה את כיוונו ואופיו: הנשיאים, שרצו להתבדל מקרח, החלו מייד בהקטרה, כי לא רצו להתמודד מול אהרן למחרת היום. אהרן עצמו אינו יכול להשתתף במבחן בשלב זה כי עוד לא הגיע המועד שקבע לו משה למחרת בבוקר. לפיכך אהרן

16 ראו אלשיך (ט"ז, יט): "הנה בצווי באומר וקחו וכו', מצוה משה מהיום מה שיעשו מחר. ובאומר מיד ויקחו וכו' נראה כאילו אחר הצווי מיד לקחו. ולא היה רק למחרתו, ואם כן היה לו לומר ויהי ממחרת ויקחו וכו'". ובדומה לכך בפירוש שד"ל.

נעמד לפי שעה בידיים ריקות לצד משה בפתח אוהל מועד מול מקריבי הקטורת. **וקרח?** קרח, שחפץ בהתמודדות מול אהרן, מצא את עצמו לבדו ללא הנשיאים מול משה ואהרן, כשאין טעם בעיניו להביא את מחתתו לעת עתה עד שיגיע הבוקר ואף אהרן יביא את מחתתו. מצב זה הביא את קרח לפעול בדרך חלופית:

וַיִּקְהַל עֲלֵיהֶם קִרַח אֶת כָּל הָעֵדָה אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד... (ט"ז, ט).

מה מטרתה של פעולה זו? מה ראה קרח להקהיל את העדה דווקא לאחר שהנשיאים החלו בהקטרה ולא רצה להקהילה בבוקר בהגיע מועדו להקטיר מול אהרן? ייתכן שאת התשובה לכך נמצא אם נתאר לעצמנו מה המראה שרואים בני העדה שנקהלו שם: נשיאי העדה ניצבים עם מחתותיהם טעונות אש וקטורת, ומולם ללא מחתה ניצב אהרן לצידו של משה. מחזה זה עשוי לעורר בצופים תדהמה: מדוע לאחר שמשה קבע מבחן לבריור מעמד הכהונה רק נשיאי העדה שותפים במבחן? אהרן עשוי להיתפס בעיני המתקבלים המוסתים, שלא בצדק כמובן, כמתחמק מהתמודדות על הכהונה!!! אם כנים דברינו הרי שבהבאת הקהל אל זירת מקריבי הקטורת, העומדים מול אהרן חסר המחתה, הפך קרח, שפיקח היה, את הקערה על פיה, והציג לעיני העדה את אהרן כמי שמתחמק מהתמודדות. בשלב זה של האירוע מתגלה כבוד ה' אל העדה, ורוצה לכלותה, אולם בעקבות תפילת משה ואהרן לבל יקצוף על כל העדה מנחה ה' את משה כיצד לפעול.

התערבות ה' בדרכי ההתמודדות עם קבוצות המורדים (ט"ז, כג-כז)

וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל הָעֵדָה לֵאמֹר הֲעָלוּ מִסִּבֵּי לְמַשְׁכַּן קִרַח דָּתָן וְאַבִּירָם. וַיִּקָּם מֹשֶׁה וַיֵּלֶךְ אֶל דָּתָן וְאַבִּירָם וַיִּלְכוּ אַחֲרָיו זְקִנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיִּדְבֹר אֶל הָעֵדָה לֵאמֹר סוּרוּ נָא מֵעַל אֹהֲלֵי הָאֲנָשִׁים הָרָשָׁעִים הָאֵלֶּה וְאֵל תִּגְעוּ בְּכָל אֲשֶׁר לָהֶם פֶּן תִּסְפוּ בְּכָל חַטָּאתָם. וַיַּעֲלוּ מֵעַל מַשְׁכַּן קִרַח דָּתָן וְאַבִּירָם מִסִּבֵּי וְדָתָן וְאַבִּירָם יָצְאוּ נֹצְבִים פֶּתַח אֹהֲלֵיהֶם וַנְּשִׂיהֶם וּבְנֵיהֶם וְטַפָּם (ט"ז, כג-כז).

ההנחיה של ה' ואף הפעולה של משה מעוררות שני קשיים מרכזיים:

א. צו ה' בפסוק כד התפרש על ידי תרגום אונקלוס (ואחרים בעקבותיו): "אסתלקו מסחור סחור למשכנא דקרח דתן ואבירם". הווה אומר: על העדה להסתלק ולהתרחק ממשכן קרח, דתן ואבירם. מדוע הסיט ה' את תשומת הלב מאירוע מקריבי הקטורת, שגרם לקצפו ומתרחש זה עתה בפתח אוהל מועד, ותחת זאת הוא מבקש להרחיק את העדה דווקא מהזירה המקבילה של ההתרחשויות - זירת משכן קרח, דתן ואבירם?

ב. דברי משה אל העדה בפסוק כו לסור מעל אוהלי האנשים הרשעים הם לכאורה קיום של צו ה'. מדוע דברי משה נאמרים רק לאחר שעזב את זירת אוהל מועד, והלך אל משכן קרח, דתן ואבירים, והרי בשלב זה אותה עדה כבר לא נמצאת עמו, אלא נותרה עם קרח בפתח אוהל מועד?¹⁷ וכי לא היה לו לצוותם בעודו עמם בפתח אוהל מועד?

דברי הפרשנים שנטו לפרש את ציווי ה' כבקשה שהעדה תתרחק ממשכן קרח, דתן ואבירים נראים קשים, שהרי לפי זה היה הכתוב צריך לנקוט לשון של "העלו/הרמו מעל משכן...". השימוש במילה "מסביב" מצביע על כך שמטרת הצו אינה להביא להתרחקות אלא **להתייבשות מסביב**, והרי זה כאילו אמר הכתוב: העלו **אל** מסביב למשכן קרח, דתן ואבירים. צו ה' מופנה לעדה שהתקהלה בפתח אוהל מועד, ואין בקשתו שיתרחקו ממשכן החוטאים, אלא שתחת ההתקהלות בפתח אוהל מועד בדבר קרח, יתייבשו סביב משכן החוטאים. דברי ה' הם בבחינת מתן הזדמנות לעדה לתקן את חטאה: תחת עמידתם בפתח משכן ה' בצפייתם במבחן הקטורת מתוך פקפוק בשליחות משה, יצייתו עתה לדבריו של משה, ויתייבשו מסביב למשכנם הפרטי של החוטאים, שפעלו נגדו, ובעצם נוכחותם שם יחזקו את מעמדו של משה כשליח ה', ויחזו בעונשם של המורדים בו.

הכתוב שכינה את אוהלי החוטאים בשם "**משכן**" רומז שיש לראות את שתי ההתכנסויות זו מול זו – ההתכנסות מסביב למשכן החוטאים, ובהם קרח, שהובדל לעבוד את עבודת **משכן** ה' (ט"ז, ט), אל מול ההתקהלות בפתח משכן ה' – אהל מועד:¹⁸

ההתקהלות בפתח אוהל מועד   ההתכנסות מסביב למשכן קרח דתן ואבירים

וַיִּקְהַל עֲלֵיהֶם קִרַח אֶת כָּל הָעֵדָה אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד
 (ט"ז, ט)
 וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר דַּבֵּר אֶל הָעֵדָה לֵאמֹר
 הֲעֵלוּ מִסְבִּיב לְמִשְׁכַּן קִרַח דָּתָן וְאַבְיָרִים... וַיַּעֲלוּ
 מֵעַל מִשְׁכַּן קִרַח דָּתָן וְאַבְיָרִים מִסְבִּיב וְדָתָן
 וְאַבְיָרִים יֵצְאוּ נִצְבִים פֶּתַח אֹהֲלֵיהֶם...
 (ט"ז, כג-כז).

במעמד הראשון העדה הצטרפה למקריבי הקטורת, ונקלה על משה ואהרן בפתח אוהל מועד,

17 מן השימוש החוזר ונשנה בביטוי "**העדה**" עולה שהעדה שנקלה בפתח אוהל מועד, וה' רצה לכלותה, היא העדה עליה התפללו משה ואהרן, ועליה ציווה ה' שיעלו מסביב למשכן החוטאים, ולא מדובר בקבוצות שונות כפי שהציע י' ליכט (**פירוש על ספר במדבר (יא-כא)**, ירושלים תשנ"א, עמ' 144). הדבר גם מסתבר שהרי הציווי להעלות מסביב למשכן החוטאים הוא תשובת ה' לתפילת משה ואהרן להצלת העדה, והצעת ה' מהווה הזדמנות הצלה **לאותה עדה** שנקלה בפתח אוהל מועד, והיא זו שצריכה לציית לדבר ה'.

18 על הזיקה בין ההתקהלות בפתח אוהל מועד לבין ההתכנסות סביב משכן החוטאים ראו: הרב חנוך וקסמן, 'מבחן הקטורת', אתר בית המדרש הוירטואלי של ישיבת הר עציון בכתובת: <https://www.etzion.org.il/he/המבחן-הקטורת>.

ובמעמד ההתכנסות השני דתן ואבירם ובני ביתם ניצבו **בפתח אוהליהם** כנגד משה, ושאר **העדה עלתה** והתבדלה **מעליהם** והתייצבה סביב **משכנם**.

מסתבר שהכתוב שמספר על הליכת משה אל זירת משכן החוטאים מקצר ולא מתאר את מסירת דברי ה' על ידי משה לעדה, הניצבת בזירת אוהל מועד. בהיעדר תיאור של סירוב למלא את דברי ה' יש להניח שהעדה לא התנגדה לדברי משה אלא הלכה אחרי משה והזקנים. כשמה מגיע לזירה החדשה הוא פונה שוב לאותה עדה שבאה אחריו: "וַיְדַבֵּר אֶל הָעֵדָה יֹאמֶר סוּרוּ נָא מֵעַל אֲהֲלֵי הָאֲנָשִׁים הָרְשָׁעִים הָאֵלֶּה וְאֵל תִּגְעוּ בְּכָל אֲשֶׁר לָהֶם פֶּן תִּסְפּוּ בְּכָל חַטֹּאתֵם" (ט"ז, כו). **דברי משה אלו אינם קיום של דבר ה' אליו**, שכבר התקיים, אלא **זו פנייה חדשה שאמר משה מדעתו**, וכדברי רמב"ן (ט"ז, כו) שזהו מעין חרם שמטיל משה מדעתו על מי שינסה להנות מרכוש המורדים, כדרך שקרה לאשת לוט שלא שמעה לצו החרם של מלאך ה'. לאחר ציווי משה להתרחק מתאר הכתוב את פעולת העדה: "וַיַּעֲלוּ מֵעַל מִשְׁכַּן קִרְחַן דָּתָן וְאֶבְיָרְם מִסְבִּיב וְדָתָן וְאֶבְיָרְם יָצְאוּ וְנָצְבִים פָּתַח אֲהֲלֵיהֶם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וְטַפָּם" (ט"ז, כז). דומני שכתוב זה מתאר כאחד הן את קיום צו ה' והן את קיום ההרחקה של משה. הביטוי "וַיַּעֲלוּ מֵעַל מִשְׁכַּן..." מתאר את התרחקות העדה מעל משכן החוטאים כדבר משה: "סוּרוּ נָא מֵעַל...", אך המילה "**מִסְבִּיב**" מלמדת שלא נפוצו לכל עבר, אלא ניצבו במרחק מה מסביב כדברי ה': "הָעֵלוּ מִסְבִּיב לְמִשְׁכַּן..." לדעה מה יעשה לחוטאים. ייתכן שהכתוב כך את תיאור קיום שני הצווים יחד לומר לנו שכשם שהעדה צייתה לדבר ה' היא צייתה לדבר משה, ויש בציוור זה התחלה של חידוש בניין האמון במשה. לפי דברינו במהלך זה אין קטיעה של מבחן הקטורת ומעבר בלתי מוסבר לזירה אחרת, אלא מהלך אחד של תיקון חטא עדת המתקהלים.

עם זאת עדיין לא נחה דעתנו, שהרי נוסח הציווי "הָעֵלוּ מִסְבִּיב לְמִשְׁכַּן קִרְחַן דָּתָן וְאֶבְיָרְם" מתמקד דווקא בנוכחות העדה סביב משכן החוטאים ולא בהיעדרה מזירת הקטורת בפתח אוהל מועד. נראה שבבחירת ניסוח זה ה' אומר שההכרעה במחלוקות שנוצרו לא תתחיל במערכה מול מקריבי הקטורת, אותה יש להניח לעת עתה, אלא ראשית יש להכריע את המערכה מול דתן ואבירם, ורק לאחריה תוכרע שאלת הכהונה.

מה הסיבה להענקת ראשית ההכרעה דווקא למאבק מול דתן ואבירם? שאלה זו נשאיר פתוחה לעת עתה, והיא תבוא על פתרונה כשנגיע לביאור מבחן המטות.

המבחן שקבע משה – בליעה באדמה לעומת עונש מקריבי הקטורת בשרפה (ט"ז, כח-לה)

התערבות ה' באירוע כיוונה את משה באיזה מרחב לפעול, אך השאירה לו מרווח פעולה. ה' רק רמז לכך שהמורדים עומדים להיענש, אך לא קבע באיזה אופן יענשו. משה עצמו קבע את דרך מותם באופן שיבהיר את היותו שליח ה'. מה משמעות הבחירה של משה בעונש של בליעה באדמה? נראה שמשמעות הדבר היא למחוק כל זכר לטענה החמורה שמשה בודה את הדברים מליבו. טענה זו צריכה להיעקר מן השורש, משום שהיא מערערת לא רק את מנהיגותו הזמנית של משה בדור המדבר, אלא אף את אמינות מצוות התורה שמה מעביר לעם ישראל מפי ה'.

תיאור הבליעה הארוך נחתם במילים "וַיֵּאבְדוּ מִתּוֹךְ הַקֶּהֶל" (ט"ז, לג). מילים אלה לכאורה מיותרות – וכי תעלה על ליבך שלאחר שהחוטאים נבלעו וכוסו על ידי הארץ טרם אבדו? יש לראות במילים אלה חתימת האירוע לאור מעשיו של קרח: בכל שלבי האירוע קרח ראה את עצמו כמוביל הקהל: **בהקהלת** העדה על משה ואהרן, בטענת "מדוע תתנשאו על **קהל** ה'", ולבסוף **בהקהלת** העדה אל פתח אוהל מועד. אולם רבות מחשבות בלב קרח, ועצת ה' קמה והשיבה לו גמולו בראשו, באובדו מתוך **הקהל**.

רק לאחר תיאור אובדנם של המורדים בבליעה באדמה חוזר הכתוב אל מקריבי הקטורת ומתאר את עונשם בשרפה האוכלת אותם (ט"ז, לה), אולם זכרם לא נמחה, ואף נקבע באות זיכרון.

אות ראשון: ציפוי המזבח במחתות השרופים (י"ז, א-ה)

לאחר שרפת מקריבי הקטורת ה' אומר למשה לומר לאלעזר הכהן לקחת את המחתות שיהפכו לציפוי למזבח כאות לבני ישראל. מחד זהו אות על דרך השלילה, שבא להנציח את תוצאות מבחן הקטורת, ומעתה זר לא יקרב להקטיר קטורת. מאידך יש בפעולה זו גם אמירה על דרך החיוב, ובעצם הפנייה לאלעזר בן אהרן **הכהן** לקחת את מחתות השרופים מתחזקת בחירת ה' באהרן וזרעו. לפי סדר הכתובים היה מתבקש שמשמעות האות והזיכרון תימסר במסגרת צו ה' על הכנת האות בפסוקים ב-ג. תחת זאת נמסרת משמעות האות רק בתוך תיאור ביצועו על ידי אלעזר: "וַיִּקַּח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן... זָכְרוֹן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעַן אֲשֶׁר... כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד מֹשֶׁה לו' (פסוקים ד-ה). פסוק ד פותח בפעולת אלעזר; סיום פסוק ה חוזר שוב אל אלעזר, ובתווך מופיעה משמעות האות. מבנה זה מעצים את הרושם שהשיתוף של אלעזר הכהן בביצוע הוא חלק מהאות, שמחזק את בחירת אהרן וזרעו.

הפיכת המחתות לציפוי למזבח, והאמירה שהמחתות התקדשו ממשיכות את מגמת הסיפור, המבחין בין חפצם של הנשיאים מקריבי הקטורת לבין חפצו של קרח: הנשיאים חפצו לשמש בקודש לצד אהרן, ולכן יש משמעות להשאת זכרם לדורות בקודש, ואילו קרח שמרד בהנהגת משה, נבלע באדמה מבלי להשאיר כל זכר.

עם זאת דווקא לאור העצמה זו של בחירת אהרן וזרעו, תיאור תוכן האות מעורר קושי: "זָכְרוֹן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעַן אֲשֶׁר לא יִקְרַב אִישׁ זָךְ אֲשֶׁר לא מִזְרַע אֶהְרֹן הוּא לְהִקְטִיר קִטְרֹת לִפְנֵי ה'..." (י"ז, ה). מדוע הזיכרון מצטמצם רק להקטרת קטורת? מה באשר לשאר עבודות הכהונה? הקושי בולט בייחוד לאור התיאור הרחב והכוללני שלאחר שוך להבות המחלוקת, המרחיק את הלויים מכל קרבה אל כלי הקודש ואל המזבח: "וַשְּׁמְרוּ מִשְׁמֶרֶתְךָ וּמִשְׁמֶרֶת כָּל הָאֱהֹל אַךְ אֵל כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֵל הַמִּזְבֵּחַ לא יִקְרְבוּ ולא יִמְתּוּ גַם הֵם גַּם אֲתֶם..." (י"ח, ג). ננסה להביא קושי זה על פתרונו בעיוננו בתיאור מבחן המטות.

תלונת העם למחרת והנגף שבעקבותיה (י"ז, ו-טו)

וַיִּלְנוּ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמֶּחֶרֶת עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן לֵאמֹר אַתֶּם הַמְתֵּם אֶת עַם ה' וַיִּזְ, ו). (י"ז, ו).

לאיזה מוקד של המחלוקת מופנית תלונה זו?

נראה שתלונה זו קשורה דווקא לשרפת **המקטירים** ולא למות הבלועים. ניתן להביא לכך מספר ראיות מן הכתובים:

תלונת העדה גוררת אחריה את התגלות כבוד ה' ורצונו לכלות את העדה, ובכך יש המשך להתגלות כבוד ה' ורצונו לכלותם לאחר התקהלותם במצוות קרח סביב מקריבי **הקטורת**, וכפי שיוכח בהמשך דברינו.

המגפה שבאה בעקבות התלונה נעצרה על ידי **קטורת** אהרן – עובדה הקושרת את התלונה לאירועי הקטורת.

דברי ה' למשה שתלונות ישראל ישוכו על ידי מבחן המטות (י"ז, כ) מראים שמדובר בתלונה שקשורה לקטורת, שהרי מבחן המטות עצמו מקיים זיקה ישירה למבחן **הקטורת**, כפי שיוכח בהמשך עיוננו בביאור מבחן המטות.

כדמות ראייה אפשר להוסיף מן השימוש בביטוי "עם ה'", המתאים יותר לתוכנה של טענת קרח והנשיאים שהזכירו פעמיים את שם ה', כינו את העם "קהל ה'", רצו לשמש ככהנים לפני ה', והוזמנו למבחן **הקטורת**, בעוד שדתן ואבירם לא הזכירו בדבריהם את שם ה' ועבודה לפני ה'.

לפי ההבנה המקובלת, שאהרן השתתף במבחן הקטורת, תלונת העם משוללת הבנה, שהרי שרפת הנשיאים מקריבי הקטורת מחד וקבלת קטורת אהרן מאידך היו אמורות להוות ראייה, שאין עליה עוררין, הן לאי כשירותם של זרים לשמש ככהנים והן לבחירת אהרן ע"י ה'. על פי דרכנו בהבנת ההתרחשויות נראה שכך יש להבין את משמעות תלונת העם:

הפיצול שחל בין הנשיאים לבין קרח הצריך בעצם את קיומם של שני מבחנים: מבחן אחד על פי נוסח ההצעה הראשון של משה לבחון אם הנשיאים ראויים לשמש ככהנים לצד אהרן, ומבחן נוסף על פי ההצעה השנייה של משה לקרח עצמו שרצה להתמודד מול אהרן. בפועל רק מבחנם של הנשיאים התקיים. משה סבר שניסי מות הבלועים והשרופים ואות ציפוי המזבח במחנות מיייתרים את הצורך במבחן נוסף. אולם מסתבר שהעדה, שהתקהלה בדבר קרח בפתח אוהל מועד, ציפתה שמלבד המבחן שנעשה לנשיאים תהיה בחינה גם לאהרן במועד שקבע משה.

אפשר שעתה ניתן להבין מדוע הכתוב מציין את העובדה שתלונת העדה עלתה רק למחרת היום ולא מיד לאחר מות הנשיאים – רק בהגיע הבוקר, שלא הביא בכנפיו מבחן לכהונת אהרן, כפי שציפו, התחזק בלב העדה החשד כלפי משה ואהרן, שמא מבחן הקטורת שימש רק אמצעי לפגוע בעם ה', מקריבי הקטורת, ואהרן ניצל רק משום **שבעיניהם** נתפס כמי שהתחמק מן המבחן. סימן השאלה שהציב קרח על מעמדו של אהרן נותר בעיניהם על כנו.

בתלונה זו התגלה שהעדה, שביום אתמול התבקשה להבדיל את עצמה ממשכן קרח, וסרה פיזית מעל אוהלו, ובכך ניצלה מהבליעה, לא סרה ממחשבתו ודבריו של קרח, שערער על מעמד כהונתו של אהרן.

לפיכך ההגנה שחלה עליה ביום אתמול בעקבות תפילת: "הָאִישׁ אֶחָד יִחְטָא וְעַל כָּל הָעֵדָה תִּקְצָף" כבר אינה קיימת. משה הבין זאת, ואף בהיותו לפני אוהל מועד ידע בבירור שעם הסרת ההגנה המגפה כבר החלה: "יֵצֵא הַקָּצֵף מִלִּפְנֵי ה' הַחַל הַנִּגָּף". בשלב זה כבוד ה' מתגלה שוב.

התגלות כבוד ה' בענן ומשמעותה

מה משמעות התגלות כבוד ה' באירוע זה? מה על משה לעשות עתה? כיצד ידע מה לעשות? התגלות כבוד ה' כאן דומה מאוד לזו שאירעה לאחר שקרח הקהיל את העדה, אולם נשים לב להבדלים:

התגלות כבוד ה' לאחר תלונת העדה על משה ואהרן (י"ז, ז-יא)

(ז) וַיְהִי בַּהֲקָהֵל הָעֵדָה עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן וַיִּפְּנוּ אֶל אֱהֱל מוֹעֵד וַיִּהְיֶה כִּסֵּהוּ הָעֲנָן וַיִּרְא כְבוֹד ה' וַיֵּבֵא מֹשֶׁה וְאֶהֱרֹן אֶל פְּנֵי אֱהֱל מוֹעֵד.

(ט) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. (י) הֲרִמּוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וְאֶכְלָה אֹתָם כְּרִגְעַ וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם.

התגלות כבוד ה' לאחר שקרח הקהיל את העדה (ט"ז, יט-כד)

(יט) וַיִּקְהַל עֲלֵיהֶם קִרְחַ אֶת כָּל הָעֵדָה אֶל פֶּתַח אֱהֱל מוֹעֵד וַיִּרְא כְבוֹד ה' אֶל כָּל הָעֵדָה.

(כ) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר. (כא) הַבְּדִלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וְאֶכְלָה אֹתָם כְּרִגְעַ. (כב) וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם

וַיֹּאמְרוּ אֶל אֱלֹהֵי הָרוּחַת לְכָל בָּשָׂר הָאִישׁ אֶחָד יִחְטָא וְעַל כָּל הָעֵדָה תִּקְצָף.

(יא) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן קַח אֶת הַמַּחְתָּה וְתֵן עָלֶיהָ אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וְשִׂים קִטְרֹת וְהוֹלֵךְ מֵהָרָה אֶל הָעֵדָה וּכְפַר עֲלֵיהֶם כִּי יֵצֵא הַקָּצֵף מִלִּפְנֵי ה' הַחַל הַנִּגָּף.

(כג) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. (כד) דַּבֵּר אֶל הָעֵדָה לֵאמֹר הֵעֵלוּ מִסְבִּיב לְמִשְׁכַּן קִרְחַ דָּתוֹ וְאֲבִירָם.

בשני האירועים יש התקלות של העדה על משה ואהרן, ובעקבותיה התגלות של כבוד ה', שרוצה לכלות את העדה ומבקש ממה ואהרן להיבדל ממנה. האירועים נבדלים זה מזה הן בתיאור ההתגלות: רק בפעם השנייה הכתוב מציין שההתגלות היא בענן, והן במה שקורה אחרי רצון ה' לכלות את העדה: בפעם הראשונה משה ואהרן מתפללים אל ה', שמציע דרך

להצלת העדה, לעומת הפעם השנייה בה אין כלל תפילה אלא יוזמה של משה להצלת העדה באמצעות הקטורת.

נראה שבפעם השנייה משה לא מתפלל כבראשונה משום שתפילה על העם, שהצטרף למרידתו של קרח, **כבר נאמרה** אחרי ההתקהלות הראשונה, וה' **כבר נענה לה** בהצעתו להצילם מכליה בהיבדלותם מקרח. עתה התברר שהעדה לא סרה מטענותיו של קרח, ולפיכך על משה כמנהיג מוטל ליזום ולהחליט מה לעשות.

מ' שפיגלמן¹⁹ מעלה בקצרה הסבר מעניין לכך שמשה פעל לעצירת המגפה באמצעות קטורת: הקטורת מהווה חציצה בין האדם לבין גילוי השכינה.²⁰ זה תפקידה של הבאת הקטורת על ידי הכהן הגדול ביום הכיפורים בבואו אל קודש הקודשים, וזה תפקידה של הקטורת אף בכל יום. ולפיכך גם כאן החליט משה לחצוץ באמצעות קטורת בין כבוד ה' הנוגף לבין העם הניגף. מה שלא נתבאר בדבריו הוא מדוע דווקא במקרה זה משה עצר את המגפה על ידי קטורת, ולא עשה כן במקרים אחרים בהם נענש העם, כמו בסיפורי המתאוננים (י"א, א-ב), שילוח הנחשים בעם (כ"א, ו-ט), והמגפה בשיטים (כ"ה, א-ט) בהם הנגף נעצר בדרכים אחרות.

נראה שכדי לעמוד על משמעות הדבר יש לשים לב לשני דברים: ראשית, ביחס לתפקידה של הקטורת: **ענן** הקטורת מכסה מפני השכינה המתגלה אף היא **בענן**, ומציל את הנכנס אל הקודש ממיתה (ויקרא ט"ז, ב, יג). שנית, יש לעמוד על כך שבתיאור התגלות כבוד ה' בפעם השנייה נוסף שההתגלות הייתה על ידי **ענן**.

מהביטוי **"והנה כִּסְהוּ הָעֲנָן"** (י"ז, ז) משתמע שהענן הופיע רק בשלב זה של האירוע, וכיסה את האוהל, אולם הדבר תמוה מאוד שהרי בתיאור תבנית המסעות (ט', טו-כג) נאמר מפורשות שהענן שכן על המשכן בכל עת שחננו, ורק בזמן נסיעה נעלה הענן מעל האוהל. מהי ההופעה המיוחדת של הענן בסיפורנו?²¹

התיאור המפורט של מיקום הענן ותנועותיו בתקופת המדבר פותח כך: **"וּבַיּוֹם הַקֵּים אֶת הַמִּשְׁכָּן כִּסְהוּ הָעֲנָן אֶת הַמִּשְׁכָּן לְאֹהֶל הָעֵדוּת..."** (ט', טו). פעולת כיסוי הענן את המשכן טעונה ביאור, שהרי המילה "משכן" מתפרשת בתורה בשני מובנים:

- א. שם חלופי לכל אוהל מועד.²²
- ב. כינוי לכיסוי התחתון של האוהל, העשוי מעשר יריעות.²³

19 לעיל הערה 10, עמ' 215.

20 לברור משמעות תפקיד הקטורת ראו סקירת גישות שונות אצל: סמט, **סדרה ראשונה**, (לעיל, הערה 2), עמ' 237-251, ובייחוד עמ' 249-251; ד' הנשקה 'משכן העדות ובית הבחירה - לברורו של ניגוד', **מגדים** יא, עמ' 60-62.

21 נראה שרס"ג בפירושו לפסוקנו חש בקושי.

22 ראו לדוגמה שמות כ"ה, ט.

23 ראו לדוגמה שמות כ"ו, א.

לאור זאת עולה השאלה: האם הענן כיסה את המשכן במובנו המצומצם, ושכן רק מעל יריעות האוהל או שמה כיסה את אוהל מועד כולו? דומני שהכתוב מסיר את הספק: "כִּסָּה הָעֲנָן אֶת הַמִּשְׁכָּן לְאֹהֶל הָעֵדוּת" (ט', טו) – הענן כיסה את המשכן של אוהל העדות, ובזמן החניות שכן רק מעל יריעות המשכן של האוהל. הבנה זו מסתברת ופשוטה, שהרי אהרן ובניו צריכים היו להיכנס לאוהל לצורך עבודתם, ואילו הענן היה מכסה את כל האוהל לא יכלו להיכנס ולעבוד בו. בפרשנותו לשון הכתוב היא: "וַיִּפְּנוּ אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְהִנֵּה כִּסָּהוּ הָעֲנָן... (י"ז, ז). הענן כיסה את אוהל מועד כולו, ולא רק את יריעות המשכן. עתה ברורה תנועת הענן הייחודית: זו הפעם היחידה מאז חנוכת המשכן²⁴ בה הענן התפשט ממקומו הקבוע מעל יריעות המשכן וכיסה את כל האוהל. ברור שבמצב זה משה ואהרן לא יכלו להיכנס אל אוהל מועד, כדרך שמה לא יכול היה להיכנס אליו עם סיום בניית המשכן, ולכן הכתוב: "וַיָּבֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד" (י"ז, ח) יתפרש כעמידה מול פתח האוהל. פירוש זה מוכח גם מתיאור שובו של אהרן: "וַיֵּשֶׁב אֶהֱרֹן אֶל מֹשֶׁה אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְהִמְגִּיפָה נִעְצָרָה" (י"ז, טו).

עתה מובנת תוכנית הפעולה הייחודית של משה דווקא במגפה זו: יש לחצוץ על ידי ענן הקטורת בין כבוד ה', המתגלה באופן ייחודי בענן, לבין העם הניגף, ובכך לעצור את המגפה. משה יכול היה לעשות פעולה זו בעצמו, שהרי לא מדובר כאן בהקרבת הקטורת היומית, שנמסרה לאהרן ולבניו – מדוע משה ביקש מאהרן לעשות זאת?

הצלת העם על ידי אהרן באמצעות הקטורת

בקשת משה מאהרן שהוא זה שייקח מחתה וקטורת להצלת העם הניגף אירעה בדיוק בבוקר בו אמור היה אהרן לעמוד במבחן הקטורת מול קרח. ייתכן שבקשת משה נועדה ליצור מעין מבחן קטורת חלופי לאהרן לעיני העדה, תחת זה שלא התקיים באותו בוקר, אלא שעתה בנסיבות החדשות שנוצרו זירת המבחן של אהרן הועתקה מאוהל מועד אל תוך קהל העדה, ולא הקטורת של אהרן תזמין את התגלות ה' באש, אלא התגלות ה' בנגף תיעצר על ידי קטורת מאת אהרן.

אפשר שהדבר נרמז גם בכך שמה לא ציווה את אהרן בלשון: 'קח מחתה' אלא "קח את המחתה..." (י"ז, יא) – המחתה המיוחדת: לשון זו יוצרת המשכיות בין המבחן, שאהרן היה אמור להתייצב אליו בבוקר זה עם המחתה, לבין פעולת הצלת העם, שאהרן מתבקש לעשות עם אותה מחתה – פעולה שאף היא תיחשב כמבחן.

על פי עדות הכתוב אהרן פועל כאשר ציווה משה: "וַיִּקַּח אֶהֱרֹן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה וַיִּקָּץ אֶל תוֹךְ הַקֹּהֶל וְהִנֵּה הַחַל הַנִּגָּף בָּעַם וַיִּתֵּן אֶת הַקְּטֹרֶת וַיִּכְפֹּר עַל הָעָם" (י"ז, יב), אולם מסדר

24 גם בסיום בניית המשכן כיסה הענן את כל האוהל, ובכך מנע את אפשרות הכניסה אליו, כפי שעולה מן הכתוב בשמות: "וַיִּכַּס הָעֲנָן אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וּכְבוֹד ה' מִלֵּא אֶת הַמִּשְׁכָּן. וְלֹא יָכַל מֹשֶׁה לָּבוֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד כִּי שִׁכַּח עָלָיו הָעֲנָן..." (שמות מ', לד-לה).

הכתובים נראה שאת הקטורת הוא נתן על האש רק לאחר שרץ אל תוך הקהל הניגף. הדבר מוכיח שהמטרה היא לא רק הצלת העם אלא גם שהעם יראה את נתינת הקטורת המצילה אותו בידי אהרן.

לדרכנו שיש כאן מבחן כהונה חלופי לאהרן ניתן לשפוך אור על הפסוק החותם את מעשה אהרן: "וַיָּשֶׁב אֶהֱרֹן אֶל מֹשֶׁה אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְהַמַּגֵּפָה נִעְצְרָה" (י"ז, טו). מה תורמת לנו הידיעה שאהרן שב אל משה? לשם מה מספר הכתוב שהמגפה נעצרה, והרי זה כבר נאמר בפסוק יג? נראה שתיאור שיבתו של אהרן אל אוהל מועד מעצים את הקשר שלו לעבודת אוהל מועד – קשר שעמד למבחן באירוע זה.

לפעולת אהרן יש משמעות נוספות, שיש לתת עליהן את הדעת: ראשית, הדבר העניק לקטורת משמעות של סם חיים תחת סם מוות כפי שציינו כאן פרשנים. שנית, גם האש, עליה ניתנה הקטורת, הפכה את משמעותה: אש זו נלקחה מעל המזבח, שרק ביום הקודם עלה הצו לצפותו במחתות החוטאים, שנשרפו באש. עתה מעל אותו ציפוי לוקח אהרן אש ועוצר באמצעותה את הקצף. האש השורפת ומכלה את מקריבי הקטורת הפכה בידו של אהרן לאש מכפרת ומצילה.

האמנם היוזמה של משה לבסס את כהונת אהרן בהבאת הקטורת אכן הצליחה, וניתן לראות בכך סגירה של הפרשה? המשך השתלשלות העניינים מראה שלא כך הם פני הדברים, וה' מציע מבחן נוסף – מבחן המטות, כדי להסיר את תלונות בני ישראל. כאן חוזרים אנו לשאלה בה פתחנו את עיוננו: מה יתרונו של מבחן המטות על פני כל תהליך הבירור שקדם לו?

מבחן המטות (י"ז, טז-כד)

עיון בניסוח מבחן המטות מראה שהכתוב יוצר הקבלה בין מבחן המטות לבין מבחן הקטורת בשני נוסחיו, רק שתחת לקיים את המבחן עם מחתות, המבחן מתבצע עם מטות. תחת התמודדות של אהרן מול קרח ונשיאי העדה, אהרן מוצב מול נשיאי בתי אבות ישראל:

מבחן המטות (י"ז, טז-כו)

(טז) וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר.

הצעות מבחן המחנות (ט"ז, ה-ז, טז-זי)

(יז) דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְקַח מֵאֵתֶם מִטָּה מִטָּה לְבֵית אָב
מֵאֵת כָּל נְשֵׂי־אֲהָבָם לְבֵית אֲבֹתָם
שְׁנַיִם עָשָׂר מִטּוֹת אִישׁ אֶת שְׁמוֹ תִּכְתֹּב עַל מִטָּהוּ.
(יח) וְאֵת שֵׁם אֹהֶרֶן תִּכְתֹּב עַל מִטָּה לּוֹ...
(יז) וְקַחוּ אִישׁ מִחֻתּוֹ וְנִתְּתֶם עֲלֵיהֶם קִטְרֹת...
אִישׁ מִחֻתּוֹ
(ב) וְאֲנָשִׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמֻשִׁים וּמְאֵתִים
נְשֵׂי־אֵי עֵדָה
קִרְאֵי מוֹעֵד אֲנָשֵׁי שָׁם. (יז) חֲמֻשִׁים וּמְאֵתִים
מִחֻתּוֹ
וְאֵתָהּ וְאֹהֶרֶן אִישׁ מִחֻתּוֹ.

(כ) וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר אֲבָחַר בּוֹ מִטָּהוּ יִפְרָח
וְהִשְׁכַּתִּי מְעֲלֵי אֶת תְּלֻנּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵם
מְלִינִים עֲלֵיכֶם...
(ז) וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' הוּא הַקְּדוֹשׁ.
(יא) וְאֹהֶרֶן מֵה הוּא כִּי תִלוּנוּ [תְּלִינּוּ קִרִי] עָלָיו.

(כב) וַיִּנַּח מֹשֶׁה אֶת הַמִּטּוֹת לִפְנֵי ה' בְּאֹהֶל
הָעֵדֻת.
(כג) וַיְהִי מִמִּחֻרַת וַיָּבֵא מֹשֶׁה אֶל אֱהָל הָעֵדוּת...
(טז) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל קָרַח אֶתָּה וְכָל עֲדֻתְךָ הֵיוּ
לִפְנֵי ה'
אֶתָּה וְהֵם וְאֹהֶרֶן מִחָר.

שני המבחנים נעשים כדי להראות מיהו האיש אשר יבחר ה', ולסלק את תלונו העם. המבחנים נערכים בלקיחת מחנות או מטות מאת המתמודדים, שהם נשיאי עדה אנשי שם מבני ישראל או נשיאי ישראל ששמו צריך להיכתב על המטות, מול אהרן שמחנותו או מטוהו בתוכם. את המחנות או המטות, שמצוין מספרם המדויק, מביאים לפני ה'. הקשר בין המטות לבין מחנות הקטורת נרמז גם בתיאור המקום בו נצטווה משה להניח את המטות: "וַהֲנַחְתָּם בְּאֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי הָעֵדוּת אֲשֶׁר אוֹעֵד לָכֶם שְׁמָה" (י"ז, יט). לשון זו נזכרה עוד שתי פעמים בתורה בלבד, ושתייהן קשורות לקטורת: האחת ביחס למיקומו של מזבח הקטורת: "וְנִתְּתָהּ אוֹתוֹ לִפְנֵי הַפְּרָכֶת אֲשֶׁר עַל אֶרֶץ הָעֵדֻת לִפְנֵי הַכְּפֹרֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדֻת אֲשֶׁר עַל הָעֵדֻת אֲשֶׁר אוֹעֵד לָכֶם שְׁמָה" (שמות ל', ו), והשנייה ביחס לקטורת עצמה: "וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הַדָּק וְנִתְּתָהּ מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אוֹעֵד לָכֶם שְׁמָה..." (שמות ל', לו). אף ההשתהות היזומה של משה בבירור תוצאות המבחן בהוצאת המטות רק למחרת יוצרת זיקה למבחן המחנות, שבירור תוצאותיו נקבע למחרת היום. מה פשר עיצוב מבחן המטות בתבנית מבחן המחנות, ומה ישיג מבחן זה שלא הושג עד עתה?

דומני שעיצוב מבחן המטות בתבנית מבחן המחנות בא לומר שמבחן הקטורת, שנקבע ביוזמת משה כשל, ויש להציב מבחן חלופי במקומו. עיונינו בפרשה מראה שיציבותו של מבחן הקטורת מתערערת ומתרופפת שלב אחרי שלב כבר מתחילתו, והתרופפות זו גררה אחריה רצף אירועים מתמשך: משה שינה את נוסח המבחן הראשון בעקבות דברי דתן ואבירם; המבחן לא התקיים במועד שנקבע לו, וקרח ואהרן, שותפיו המרכזיים, נעדרו ממנו; בעת המבחן קרח הקהיל את כל העדה, שחזתה בהיעדרות אהרן מן המבחן; מקריבי הקטורת נשרפו, אך שרפתם

לא מנעה מן העדה מלהמשיך להתלונן; פעמיים רצה ה' לכלות את העדה בהקשר התלונות על מעמד הכהונה, ובפעם השנייה אף הייתה מגפה שהכתה אלפים בעם, ונעצרה על ידי קטורת אהרן. דברי ה' במבחן המטות: "וְהִשְׁכַּחְתִּי מֵעַלֵי אֶת תְּלֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵם מְלִינִם עָלֵיכֶם" (י"ז, כ) קובעים בעצם שאות ציפוי המזבח במחנות וגם שליחתו של אהרן על ידי משה למעין מבחן קטורת אישי בהצלת העם הניגף לא יסירו תלונות עתידיות של העם, ולא ישימו קץ לאירוע המתמשך – רק מבחן המטות יצליח לעשות זאת.

כישלון מבחן הקטורת כנגד מערערי הכהונה בולט במיוחד אם נשווהו אל מול הצלחת מבחן הבליעה באדמה, שקבע משה כנגד המערערים על הנהגתו: תוצאותיהם של שני המבחנים נזכרות בכתוב בזו אחר זו. תיאור תוצאת מבחן הקטורת פותח באופן חריג במילים "וְאֵשׁ יִצְאָה" במקום הסדר הרגיל "ותצא אש", ובכך נוצר מבנה כיאסטי שמראה זיקה בין שני העונשים: "וְתִקַּע הָאֲדָמָה... וְאֵשׁ יִצְאָה..." (ט"ז, לא-לה).

נוצר הרושם שעונשם של מקריבי הקטורת הושהה על ידי ה' כדי שיבוא בו זמנית בשעה שהמערערים על משה נבלעים. הזיקה בין העונשים מזמינה את הקורא להשוות ביניהם: בעוד שאירועי מבחן הקטורת והכהונה הולכים ומתמשכים אף לאחר עונש השרפה – ההתמודדות של משה מול המורדים במנהיגותו הוכרעה באופן חד וברור בבליעתם באדמה בדבר משה, ולתלונות על מנהיגותו של משה אין המשכיות, ולא היה כל צורך בהתערבות נוספת של ה'. כל שרשרת האירועים שאחרי הבליעה והשרפה נקשרת, כפי שראינו,²⁵ דווקא לערעור על הכהונה, שמשה ניסה לפתור באמצעות מבחן הקטורת, ולא לערעור על מנהיגותו.

מהו, אפוא, חסרונו של מבחן הקטורת שלא צלח?

אילו מטרת מבחן המטות הייתה זהה למטרת מבחן הקטורת – בחינת מעמד הכהונה, ניתן היה לצפות שאהרן יידרש לעשות פעולת כהונה כלשהי, כדרך שנדרש קודם להקריב קטורת, אולם בפועל מבחן המטות אינו מעמיד למבחן שום עבודת כהונה, ואינו דורש מאהרן לעשות דבר וחצי דבר.

מלבד זאת ניסוח מבחן המטות מציין גם את השתייכותם השבטית של הנבחנים ושל אהרן לבית האב שלהם, ומורה על כך שגם מעמד הלוויים עומד כאן לבירור: "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְקַח מֵאֵתֶם מִטָּה מִטָּה לְבֵית אָב מֵאֵת כָּל נְשִׂאֵהֶם לְבֵית אֲבוֹתָם... וְאֵת שֵׁם אֲהֲרֹן תִּכְתֹּב עַל מִטָּה לְוִי כִּי מִטָּה אֶחָד לְרֹאשׁ בֵּית אֲבוֹתָם... וְהָיָה פָּרַח מִטָּה אֲהֲרֹן לְבֵית לְוִי".

דומני שהדבר עולה גם מכך שהמבחן נעשה באמצעות מטה. מדוע נבחר דווקא מטה ככלי לבירור הכהונה? למילה מטה במקרא משמעות כפולה: 1. מקל. 2. בית אב – קבוצת

25 ראו לעיל בביאור תלונת העדה ממחרת מבחן הקטורת, עמוד 23.

השתייכות.²⁶ הבחירה במטה יכולה להתפרש בכך שהוא יבטא שני מעגלי בחירה: פריחת המטה – מקל עצמו תורה על בחירת בית האב של שבט לוי – מטה למטה, והשם שנכתב עליו מורה על בחירת הכהן.

מכיוון שכך עולה הקושי: לשם מה מבחן המטות מעיר מרבצו מעגל בחירה שלא עלה עליו גל המרי, שהרי קרח הלוי ודאי לא ערער על מעמד הלוויים?

נראה שבהצעת מבחן המטות קורא ה' למשה לראות בעין אחרת את מטרת המבחן:

מטרת מבחן המטות נוסחה על ידי ה' במילים הבאות: **"וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר אֲבָחַר בּוֹ מִטְּהוֹ וּפְרָח" (י"ז, כ).** נוסח זה כמעט זהה להגדרתו של משה את מטרת מבחן הקטורת הראשון: **"וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' הוּא הַקְּדוֹשׁ" (ט"ז, ז),** אולם הבדל קטן בין הנוסחים עשוי ללמדנו רבות: ה' השמיט את עניין הקדושה, ולא נקט לשון: 'והיה האיש אשר אבחר בו הוא הקדוש ומטתו יפרח'. דברי ה' מורים על כך שיש צורך בסלילת דרך חדשה לטפל בתלונות, ורק דרך זו תסיר את תלונות בני ישראל:

לא את קדושת המתקלים ולעומתם את אהרן יש להעמיד למבחן אלא את משה עצמו ואת היותו ממנה אנשים לתפקידים בשליחות ה'. האיזון במבחן המטות מתהפך, ולכן משה, שבמבחן הקודם רק עמד כצופה מן הצד, נדרש עתה להתייצב בעצמו במוקד הבחינה, והוא זה שמצטוו לקחת את המטות, לכתוב עליהם את שמות אהרן והנשיאים, ולהכניסם לפני ה'. עתה ברור הצורך בבירור מעמד הלוויים, שהרי אם הבחינה היא ליכולתו של משה למנות לתפקידים – כשם שיש לאשש את כהונת אהרן, שמונה על ידי משה, כך יש לחזק אף את מעמד שבט לוי, שמונה על ידי משה. לאור זאת יובן גם מדוע לאחר הכרעת מבחן המטות מוגדרים מחדש לא רק התפקידים והזכויות של הכהנים אלא אף אלה של הלוויים (פרק י"ח).

עתה נוכל להביט לאחור וליישב שאלה נוספת שנוותרת פתוחה במהלך העיון: לאחר שקרח הקהיל את העדה אל אוהל מועד ציווה ה' את משה באופן מפתיע להניח את המערכה מול מקריבי הקטורת בפתח אוהל מועד, ולעבור אל המערכה במשכן המורדים. לאור דברינו ניתן להציע פשר למהלך זה בכך שהוא נועד לאותת למשה שהוא עצמו צריך לעמוד למבחן בעת הזאת ולא המתמודדים על הכהונה. מול דתן ואבירם משה חייב היה להציב למבחן רק את עצמו, שהרי טענתם הייתה רק כלפיו על כך שהוציאים ממצרים למות במדבר. לפיכך משה פעל שם בנחרצות, והוכיח במעשיו שה' שלחו. נראה שההכוונה לדרך הפעולה מול המורדים בהנהגתו של משה מרמזת כיצד לפעול גם מול מערערי הכהונה.

ייתכן שגם העולה מן הפרשה ביחס לעונשו של קרח מרמז לביקורת על מבחן הקטורת, שהרי קרח לא הקריב קטורת, ולכן לא נאכל באש, ואף מבחן הבליעה, שהתייחס ל"אהלי האנשים הרשעים האלה" (ט"ז, כו), כלל לכאורה את מי שנכח שם, ואילו קרח עמד באותה עת

26 נראה שהמשותף לשתי המשמעויות הוא שהמטה – מקל הוא כלי שמבטא את סמכות מנהיג המטה – בית האב. גם המילה המקראית המקבילה למילה "מטה" – "שבט" בעלת אותו כפל משמעות.

בפתח אוהל מועד. הקורא העוקב אחר השתלשלות האירועים חש טעם של החמצה בטיפול בקרח עצמו, שנדמה כאילו חמק מעונש. רק בפרשת פנחס מגלה התורה במבט לאחור שאף קרח עצמו התגלגל לפתח האדמה יחד עם שאר הבלועים (כ"ו, ט-י).
יש לצפות, אם כן, לכך שהמבחן החלופי – מבחן המטות יערוך כמתוכנן ובכך ישיג את יעדו – האמנם כך היה?

מבחן המטות – ביצוע לעומת ציווי

בתיאור ביצוע מבחן המטות התורה לא הסתפקה במשפט קצר כדוגמת "ויעש משה ככל אשר צוה ה'" אלא פירטה את הפעולות שנעשו. נראה שבכך התורה מזמינה אותנו להשוות את הציווי לביצוע ולחשוף את ההבדלים ביניהם:

ביצוע מבחן המטות	ציווי מבחן המטות
(כא) וַיִּדְבֹר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל	(טז) וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (יז) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּתְּנוּ אֵלָיו כָּל נְשִׂאֵיהֶם מִטָּה לְנָשִׂיא אֶחָד מִטָּה לְנָשִׂיא אֶחָד לְבֵית אֲבֹתָם שְׁנַיִם עָשָׂר מִטּוֹת	וְקַח מֵאֲתָם מִטָּה מִטָּה לְבֵית אָב מֵאֵת כָּל נְשִׂאֵיהֶם לְבֵית אֲבֹתָם שְׁנַיִם עָשָׂר מִטּוֹת
וּמִטָּה אֶהְרֹן בְּתוֹךְ מִטּוֹתָם.	אִישׁ אֶת שְׁמוֹ תִּכְתֹּב עַל מִטָּהוּ. (יח) וְאֵת שֵׁם אֶהְרֹן תִּכְתֹּב עַל מִטָּה לְוִי כִּי מִטָּה אֶחָד לְרֹאשׁ בֵּית אֲבוֹתָם.
(כב) וַיִּנַּח מֹשֶׁה אֶת הַמִּטּוֹת לפְּנֵי ה' בְּאֹהֶל הָעֵדוּת.	(יט) וְהִנַּחְתָּם בְּאֹהֶל מוֹעֵד לְפָנֵי הָעֵדוּת אֲשֶׁר אֲנִיעַד לָכֶם שָׁמָּה.
(כג) וַיְהִי מִמְּחֻרָת וַיָּבֵא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל הָעֵדוּת וְהִנֵּה פָּרַח מִטָּה אֶהְרֹן לְבֵית לְוִי וַיֵּצֵא פָּרַח וַיִּצָּץ צִיץ וַיִּגְמַל שְׁקָדִים.	(כ) וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר אֲבָחַר בּוֹ מִטָּהוּ יִפָּרַח...

בציווי נאמר: "וקח מאתם מטה מטה לבית אב מאת כל נשיאיהם לבית אבותם" (י"ז, ז). יש הדגשה על כך שכל מטה משויך לבית האב – השבט, ומייצג אותו, ומתוך בית האב המטה ילקח מנשיאו. כאמור לעיל²⁷ אף עצם השימוש במטה לצורך המבחן מורה על כך שקודם עומד

לבחינה מעגל המטה – בית האב, ובמטה עצמו יתקיים נס הפריחה, ובמעגל בחירה משני ייבחר האיש ששמו ייכתב על המטה שיפרח.

בביצוע, לעומת זאת, חל היפוך. הדגש הושם על המעגל הפרטי: המטה – משויך בראש ובראשונה לנשיא עצמו, רק בסוף נזכרת הזיקה לבית האב: "וַיִּתְּנוּ אֵלָיו כָּל נְשִׂאֵיהֶם מִטָּה לְנִשְׂיָא אֶחָד מִטָּה לְנִשְׂיָא אֶחָד לְבֵית אָבֹתָם" (י"ז, כא). שורש ההבדל נעוץ בשאלה מהי הבחירה המובילה ומהי הבחירה המשנית שמשתלשלת ממנה. תיאור הביצוע מלמדנו שהנשיאים פעלו כמי שמעמידים למבחן ראשוני את מעמדם הפרטי כנשיאים, ומכוח זה ייבחר גם בית האב שלהם, ולא כפי שעלה בציווי ה'.

דומני שאבחנה זו יכולה לבאר הבדלים נוספים בין הציווי לבין הביצוע: מכיוון שכאמור מבחן המטות הוא מבחן האישי של משה, הרי שעל משה עצמו לעשות את הפעולות השונות במבחן, והציפייה היא שאיסוף המטות יתואר כפעולה של משה כנאמר בציווי: "וְקַח מֵאִתָּם" (י"ז, ז), אולם בביצוע התיאור מפתיע, ומייחס את הפעולה לנשיאים ולא למשה: "וַיִּתְּנוּ אֵלָיו כָּל נְשִׂאֵיהֶם...". ניתן לראות סטייה זו מלשון הציווי כרמיזה לכך שהנשיאים לא הסתפקו בעמידה פסיבית בהילקח מהם המטות על ידי משה, אלא נתנו את המטות מעצמם מתוך רצון להעמיד בראש המבחן את מעמדם.

לאחר תיאור נתינת המטות על ידי הנשיאים מספר הכתוב בנפרד על מטה אהרן: "וּמִטָּה אֶהְרֹן בְּתוֹךְ מִטּוֹתָם". תיאור זה מחרג את אהרן מפעולת הנתינה היוזמה של הנשיאים, ומתאר רק את התוצאה הסופית שמטהו שרוי בתוך מטותם. עם זאת המיקוד החדש של המבחן אליו חתרו הנשיאים הביא גם לשינוי בהגדרת המטה המתמודד מולם, וכשם ש**מטה לבית אב** הפך ל**מטה לנשיא** אף המטה שנקרא בציווי **מטה לוי** נקרא מעתה **מטה אהרן**.

אפשר שבכך ניתן יהיה להסביר חריגה נוספת בין הציווי לביצוע: התורה מתארת את קיום שלבי המבחן השונים, אולם אינה מספרת שמה כתב את השמות על המטות. אמנם פעמים רבות התורה מקצרת בתיאור הביצוע, אולם פה נזכרו השלבים האחרים ורק שלב זה נשמט. מה פשר השמטת כתיבת השמות?

ניתן להציע שתי אפשרויות: האחת – משה אכן כתב את שמות הנשיאים כפי שצווה, אך תיאור פעולה זו הושמט כביקורת של התורה על התנשאות הנשיאים: הם הפריזו בחשיבותם בהקדימם את מעמדם האישי לפני השתייכותם לבית אבותם, וכנגד זה התורה מיעטה בחשיבותם, ולא ציינה את כתיבת שמותיהם על המטות.

אפשרות שנייה, העדיפה בעיניי, כפי שאבאר, היא שמה לא כתב את שמות הנשיאים על המטות. ה' ציווהו על כתיבת שמות הנשיאים על מטות שמייצגים את בתי האב, אך מעולם לא ציווהו על כתיבת שמות הנשיאים על מטות שמייצגים את הנשיאים עצמם.

ניתן לבסס אפשרות זו ממה שנאמר לאחר גילוי תוצאות הניסוי: "וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶת כָּל הַמִּטּוֹת מִלִּפְנֵי ה' אֵל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּרְאוּ..." (י"ז, כד). בשלב זה הקורא סבור שהפועל "וַיִּרְאוּ" מוסב על בני ישראל, אך לפתע חלה תפנית בכתוב שממשיך ואומר: "וַיִּקְחוּ אִישׁ מִטָּהוּ" – מסתבר שהרואים אינם אלא הנשיאים, ובני ישראל טרם הבחינו בנס בשלב זה. מה מלמדנו

הכתוב בכך שכל איש ראה ולקח את מטהו? לכאורה נכון היה לסיים את הלקח של הסיפור בראיית כל ישראל את מטה אהרן שפרח לעומת שאר המטות שלא פרחו. אם נניח שמשה לא כתב את השמות על המטות הרי חלק בלתי נפרד מגילוי תוצאת המבחן הוא זיהוי המטות. משה הוציא את כל המטות, אך רק לאחר שכל אחד מן הנשיאים ראה וזיהה²⁸ את המטה שנתן ולקחו משם, ניתן היה לדעת שהמטה הפורח שנשאר הוא מטה אהרן. על כן רק לאחר לקיחת שאר המטות ציווה ה' את משה להשיב את מטה אהרן לפני העדות למשמרת.

תוצאתו הסופית של המבחן אף היא מפתיעה לעומת המצופה. לא זו בלבד שמטה אהרן פרח, כפי שנאמר בציווי, אלא הוא אף הציץ ציץ וגמל שקדים. אילו זו הייתה כוונת הציווי ניתן היה לצפות שהציווי יציג מראש את כל מה שיקרה למטה או לכל הפחות את שלב הופעת השקדים הסופי, ולא יסתפק בתיאור שלב הפריחה הראשוני. נראה שהופעת הציץ והשקדים לא הייתה מתוכננת, ומסתבר שהיא אירעה כתגובת ה' לשינוי במוקד המבחן שקידמו הנשיאים. הכתוב המתאר את הנס מפריד בין שלב פריחת המטה לשלב הופעת הציץ והשקדים: "וְהָיָה פֶּרַח מִטֵּה אֶהְרֹן לְבֵית לְוִי וַיֵּצֵא פֶּרַח וַיֵּצֵץ צִיץ וַיִּגְמַל שְׁקָדִים". קודם כל מציין הכתוב את פריחת המטה, ורק לאחר שהוא מכנהו "מִטֵּה אֶהְרֹן לְבֵית לְוִי" שב הכתוב לתאר את הפריחה, ומוסיף עליה את הופעת הציץ והשקדים. נראה שתיאור הפריחה הראשון מוכיח כמתוכנן בציווי את בחירת המעגל הכללי – בחירת שבט לוי, ולכן הכתוב מייחס את אהרן לבית לוי. אולם ביחס לבחירת המעגל הפרטי חל פיחות, שהרי בפועל שמו של אהרן, כשמו של שאר הנשיאים, לא נכתב על מטהו, ואין במטה סימן בולט לשייכותו לאהרן. משום כך הזכיר הכתוב שנית את הוצאת הפרח ועליו נוספו הופעת הציץ והשקדים, שרומזים באופן מובהק לתפקידי אהרן הכהן, שעוטר את הציץ ומדליק את המנורה, שקניה **משוקדים** כפתור **ופרח**, ובכך הועצמה הבחירה באהרן.

אם כנים דברינו בזה יש בכך הבלטה יתרה של הפער בין מבחן המטות לבין מבחן הקטורת. בשני המבחנים חלה תפנית בשלב הוצאת המבחן לפועל, אולם השפעת התפנית על התוצאה שונה: מבחן הקטורת, שבחן את מתמודדי הכהונה ולא את משה, לא השיג את יעדו, והתפנית גררה אחריה שרשרת אירועים וקצף גדול. לעומת זאת מבחן המטות, שבחן את משה, השיג את יעדו, ועל אף השינוי שחל בעריכתו, חתם בחותם ניסי את מינויי שבט לוי והכהונה, שקבע משה על פי ה'.

נראה שראיה נוספת לדברינו על תפקיד מבחן המטות ניתן להביא גם מהפיכת מטה אהרן לאות.

28 ראו תרגום אוונקלוס המתרגם את המילה "וַיֵּצֵא": "ואשתמודעו" במובן של הכירו ולא תרגם 'חזו' במובן של ראייה פשוטה.

אות שני: השבת מטה אהרן לפני ה' (י"ז, כה-כו)

הן למבחן המחנות והן למבחן המטות נקבע אות החותם אותו, וגם כאן מתבקשת השוואה בין שני האותות:

אות המחנות (י"ז, א-ה)

(א) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר.

(ב) אָמַר אֶל אֱלֶעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן
וַיִּרְם אֶת הַמַּחֲתָת...

(ג) וַעֲשׂוּ אֹתָם רִקְעֵי פָחִים צְפוּי לַמִּזְבֵּחַ
וַיְהִיו לְאוֹת לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל.

(ה) זָכְרוֹן לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִקְרַב
אִישׁ זָר אֲשֶׁר לֹא מִזֶּרַע אַהֲרֹן הוּא לְהִקְטִיר
קִטְרֹת לִפְנֵי ה' וְלֹא יִהְיֶה כִּקְרַח וְכַעֲדָתוֹ

(ד) וַיִּקַּח אֱלֶעָזָר הַכֹּהֵן...

(ה) כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד מֹשֶׁה לוֹ.

אות המטות (י"ז, כה-כו)

(כה) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה

הֲשִׁב אֶת מִטַּה אַהֲרֹן

לִפְנֵי הָעֵדוּת
לְמִשְׁמֶרֶת לְאוֹת לְבָנֵי מְרִי

וְתַכַּל תְּלוֹנְתָם מֵעָלֵי וְלֹא יָמָתוּ.

(כו) וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה

כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ כִּן עָשָׂה.

הכתוב מדגיש ששני האותות נעשים על ידי שליחי ה' כפי שנצטוו, אולם הבדל ניכר הוא שהאות הראשון נעשה בשיתופו של אלעזר הכהן, והאות השני נעשה על ידי משה. מדוע לא ביקש ה' משה לצוות את אלעזר הכהן לקחת את מטה אהרן לעיני העדה ולתתו לפני ה', והרי בכך יתחזק מעמד הכהונה עוד יותר כדרך שנעשה באות הראשון?

אות המחנות שנעשו ציפוי למזבח בציווי ה' מהווה המשך למבחן הקטורת שעשה משה, ובו עצמו רומז ה' למשה שעל אף שאלעזר הכהן שותף בעשיית האות, הבעיה לא תבוא על פתרונה. האות יהיה מצומצם בהשפעתו, ויזכיר אמנם שלא יקרב איש זר להקטיר קטורת (י"ז, ה), אך לא יהיה בכך למנוע ערעור על קרבה לעבודות כהונה אחרות, ואכן מיד למחרת באה תלונה נוספת של העם. לפיכך פעולות מבחן המטות ואף הצבת האות שלו לפני ה' נעשים על ידי משה בלבד ללא שום שותפות של אהרן או אלעזר, והכתוב שב ומדגיש שהכול נעשה על ידי משה כפי שה' ציווה: "וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ כִּן עָשָׂה". המבחן שנעשה למשה ישמש כאות מוחלט לבני מרי, ויכלה את תלונותיהם.

ההבדל בין האותות ומה שהם מייצגים בולט גם באופי האות ובמיקומו: האות הראשון, שהזכיר את ה**נדחים** מעבודת הקטורת, אך כשל בביסוס כהונת אהרן, נקבע על גבי המזבח החיצון²⁹ במחתות שרופות אש שמנציחות את תהליך כיליון החוטאים. האות השני, לעומת זאת, בא להרים על נס את מעמד ה**נבחרים**, והוא נוצר על ידי תהליך צמיחה, ונקבע בתוככי הקודש פנימה לפני העדות למשמרת.

סיום: מבחן המטות במבחן התוצאה

לאורך עיוננו ראינו שמהלך תיאור גלגולי מבחן הקטורת מתקקז לתובנה שאין מנוס מהעמדה למבחן את משה עצמו ואת יכולתו למנות אחרים לתפקידם על פי ה', ואכן רק לאחר מבחן המטות, בו נבחן משה, אנו רואים שינוי בהתייחסות העם לעניין הכהונה: במהלך הפרשה התרעומות בעניין הכהונה הופנו שלוש פעמים כנגד משה ואהרן כאחד (ט"ז, ג, יט; י"ז, ו), וניסיונו של משה להוציא את אהרן מן התמונה (ט"ז, יא) לא צלח. לעומת זאת לאחר מבחן המטות בני ישראל פונים בדרך הבאה: "וַיֹּאמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר הֲנִי גִנְעֵנו אֶבְדָּנוּ כְּלָנוּ אֶבְדָּנוּ. כָּל הַקָּרֵב הַקָּרֵב אֶל מִשְׁכַּן ה' יָמוּת הָאֵם תִּמְנֹנוּ לְגֹעַ" (י"ז, כז-כח)³⁰ – למרות שמדובר בפנייה ביחס לקרבה למשכן הפנייה היא אל משה בלבד. בעקבות מבחן המטות בני ישראל הפנימו את ההכרעה שמשה בלבד הוא הכתובת לכל ענייני המשכן, והוא זה שמעביר את דבר ה' ביחס לגדרי עבודת הקודש ובחירת האנשים הראויים לעבודת הקודש.

נספחים

עונשו של קרח מעורר קושי, שהרי קרח הוביל שתי קבוצות, אך נענש רק בעונשה של אחת – קבוצת המורדים שנבלעו באדמה. האם למרות שבפועל קרח לא הקטיר קטורת – אין מן הדין שעונשו יביא לידי ביטוי גם את חלקו בערעור על מעמד הכהונה? שני הנספחים הבאים יראו

29 הכתוב אמנם לא פירש איזה מזבח יש לצפות במחתות, אולם בהמשך האירוע משה מבקש מאהרן לקחת אש מהמזבח – בפשטות זהו אותו מזבח מצופה מחתות. ברור מכך שמדובר במזבח החיצון, כפי שכתב רש"י (י"ז, ג), שהרי רק בו יש אש תמיד. מלבד זאת אהרן גם לא יכול היה להיכנס פנימה אל מזבח הקטורת משום שבאותה עת עמוד הענן כיסה את האוהל. ועל הכול מסתבר שמחתות הנחושת יצפו את מזבח הנחושת ולא את מזבח הזהב.

30 יש להעיר שדברי העם הללו אל משה לאחר מבחן המטות אינם באים מתוך התקלות של תלונה (לשון של "התקלות על" נזכרת בהקשר של תלונה: ט"ז, ג; י"ז, ז; ב, כ'), שהרי מבחן המטות הסיר את התלונות בעניין. זוהי פנייה כנה של הבעת חשש מפני הקרבה למשכן שעשויה לפגוע בעם, בדומה לבקשת העם לאחר מעמד עשרת הדיברות שמשה ימשיך לדבר עמם ולא אלוקים פן ימותו (שמות כ', טז). אי לכך תשובת משה על פי ה' לא כרוכה בחרון אף אלא קובעת גבולות ותפקידי שמירה לכהנים וללוויים, שימנעו קרבה של זרים למשכן (פרק י"ח).

שניתן לראות בכתובים, שעונש הבליעה של קרח הוא אף על קריאת התגר שלו על הכהונה, ולא רק על שיתוף הפעולה שלו עם דתן ואבירם כנגד מנהיגותו של משה.

נספח א: קרח ותפקידי הלוויים ובני קהת

השוואת תפקידי הלוויים ותפקידי בני קהת לאירועי פרשת קרח מורה על זיקה בין עונש הבליעה של קרח, שמוצג כקרח בן יצהר בן קהת בן לוי, לבין גישתו הפסולה של קרח לעבודת המשכן: ביחס לכלל הלוויים נאמר:

והלוים יחנו סביב למשכן העדת ולא יהיה קצף על עדת בני ישראל (א', נג).

וביחס לאירועי פרשת קרח נאמר:

ויפלו על פניהם ויאמרו אל אלהי הרוחת לכל בשר האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצף. וידבר ה' אל משה לאמר. דבר אל העדה לאמר העלו מסביב למשכן קרח דתן ואבירם (ט"ז, כב-כד).

תפקידי הלוויים הוא לחנות מסביב למשכן ולהגן על עדת ישראל מפני הקצף לבל יקרבו אל המשכן. לא זו בלבד שקרח בן לוי לא ביצע את תפקידו, ולא הגן על העדה מפני הקצף, אלא ברצותו לקרב אל המשכן גרם למצב הפוך בו על העדה להגן על עצמה מפני הקצף, שהתעורר בגללו, בכך שתתכנס מסביב למשכן קרח הלוי ושותפיו. התורה קובעת את גדר תפקידי אהרן ובניו לעומת תפקידי בני קהת:

וכלה אהרן ובניו לכסת את הקדש ואת כל כלי הקדש בנסע המחנה ואחרי כן יבאו בני קהת לשאת ולא יגעו אל הקדש ומתו אלה משא בני קהת באהל מועד. וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר. אל תכריתו את שבט משפחת הקהתי מתוך הלוים. וזאת עשו להם וחייו ולא ימתו בגשתם את קדש הקדשים אהרן ובניו יבאו ושמו אותם איש איש על עבדתו ואל משאו. ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו (ד', טו-כ).

על טענתו של קרח על הכהונה ועל עונשו נאמר:

ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי... ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו אלהם רב לכם כי כל העדה כלם קדשים ובתוכם ה' ומדוע תתנשא על קהל ה'... וידבר אל העדה לאמר סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה ואל תגעו בכל אשר להם פן תספו בכל חטאתם. ותפתח הארץ את פיה ותבלע אתם... ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל. וכל ישראל אשר סביבתיים נסו לקלם כי אמרו פן תבלענו הארץ

(ט"ז, א-ג, כו-לד).

משה ואהרן צוו על כך שעל **אהרן** ובניו יהיה לשמור על חיי **בני קהת** מתוך **הלוויים** בכך שהכהנים **יכסו** את כלי הקודש, וימנעו מבני קהת, הבאים **לשאת** את כלי **אוהל** מועד, **מלגעת בקודש** ולראות את **בליעת** הכלים בעת כיסוים.

קרח **בן קהת** בן **לוי**, טשטש את גבולות התפקידים, ובהתקהלות על **משה** ו**אהרן** האשימם **בהתנשאות** על העדה בטענת "כלם **קדשים**", וערער על מינויו של **אהרן**, שתפקידו היה בעצם להגן עליו ועל משפחת בני קהת. אי לכך קרח יחד עם **אוהלי** האנשים הרשעים שחברו אליו ומי **שנגע** בהם **נבלעו** באדמה **וכוסו** בארץ.

נראה כי השימוש הנרחב בביטויים דומים ביחס לתפקידי הלוויים ובני קהת מחד וביחס לאירועי קרח ועדתו מאידך מכוון לתובנה שעונשו של קרח בבליעה הוא גם על מעילתו בתפקידו בקודש כבן קהת ובן לוי.

נספח ב: העימות בין קרח ומשה בזיקה לסיפור קין והבל

קדמונינו זיהו זיקה בין העימות בין קרח ומשה לבין העימות בין קין והבל,³¹ וניתן לעמוד על כך מתוך השוואת האירועים:

31 הקבלה זו עומדת בבסיס דברי הזוהר בכמה מקומות, שרואה במשה גלגול של הבל. ראו לדוגמה: תיקוני זוהר תקונא שתין ותשע קב ע"א. ראו פירוש מנחם הציוני (**ספר ציוני**, למברג 1882, דף סג ע"א): "אבאר ברמיזה כאשר קבלתי אני, דע איש המעיין, שהוא סוד שופך דם האדם באדם - באותו אדם עצמו, וההרוג הורג את הורגו ע"ד דאטפת אטפוך וכו', וכן הבל הרג קין בימי משה, ומיתת קרח בבליעה מדה כנגד מדה ידועה". בעקבותיו הובא רעיון זה אף בספרי קבלה וחסידות רבים, ומפורסמת דרשת הראי"ה קוק בעניין בספרו **אורות** (ירושלים תשמ"ט, עמ' לב-לד), ואכמ"ל.

- קרח ומשה (במדבר ט"ז-י"ז)**
- פרק ט"ז (ב) **וַיִּקְמוּ** לְפָנַי מִשָּׁה...
- (ח) ... **וַיִּקֶם** קִיָּן אֶל הַבַּל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ...
- (ד) וַיִּשְׁמַע מִשָּׁה וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו...**
- (ה) וַיַּחַר לְקִיָּן מְאֹד וַיִּפְלוּ פָּנָיו.
- ניסיון שכנוע להיטיב את הדרך: (ח) וַיֹּאמֶר מִשָּׁה אֶל קִרַּח שְׁמְעוּ נָא בְּנֵי לֵוִי. (ט) הַמַּעֲט מִכֶּם כִּי...
- ניסיון שכנוע להיטיב את הדרך: (ח) וַיֹּאמֶר אֶל ה' **אֵל תִּפְּן אֶל מִנְחָתָם...**
- (ל) וְאִם בְּרִיָּאָה יִבְרָא ה' וּפְצָתָהּ הָאֲדָמָה אֶת פִּיהָ וּבִלְעָה אֹתָם...
- (יא) וַעֲתָה אֲרוּר אֲתָה מִן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָהּ אֶת פִּיהָ לְקַחַת אֶת דְּמֵי אָחִיהָ מִיָּדָה.
- (טז) וַיִּצָּא קִיָּן מִלִּפְנֵי ה'...
- (לה) וְאִשׁ יִצְאָה מֵאֵת ה' וְתֹאכַל אֹתוֹ...
- (טו) ... וַיִּשָּׂם ה' לְקִיָּן **אוֹת** לְבִלְתִּי הַכּוֹת אֹתוֹ כָּל מִצְאוֹ.
- פרק י"ז (ג) את מחתות... וַיְהִי לְאוֹת לְבָנָי יִשְׂרָאֵל...

ההקבלה בין הסיפורים בולטת בייחוד על רקע תיאור האדמה שפוצה את פיה – תיאור שמופיע במקרא רק בשני מקומות אלה.

מה משמעות הקבלה זו? המשותף לשני האירועים הוא המתח סביב השאלה: מי רצוי בעבודת ה'. המתח בין קין והבל סביב מנחתם לה' הסתיים בכך שקין קם על הבל אחיו והרגו, והאדמה פצתה את פיה ולקחה את דמיו. הזיקה שבין הסיפורים עשויה ללמדנו שאף קרח בדומה לקין פעל כנגד משה ואהרן מתוך קנאה: קרח קם על משה במאבק על עבודת ה' במשכן, אולם הפעם הסיום התהפך, והאדמה פצתה את פיה ובלעה את קרח ועדתו. הקבלה זו תורמת להבנתנו את פרשת קרח לכשעצמה, ומלמדת שלעונש הבליעה יש משמעות כפולה: מחד הוא חל על קרח ודתן ואבירים שותפיו במרידתם בהנהגת משה, ומאידך הוא חל על קרח גם כמחולל הוויכוח על עבודת ה' במשכן. אפשר שניתן לראות רמז לכך גם בכפל ביטויים העולה מתוך הפסוקים:

וְאִם בְּרִיָּאָה יִבְרָא ה' וּפְצָתָהּ הָאֲדָמָה אֶת פִּיהָ וּבִלְעָה אֹתָם... וַיְהִי כְּכַלְתּוֹ לְדַבֵּר אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתִּבְקַע הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תַּחְתֵּיהֶם. וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתִּבְלַע אֹתָם... וַתִּכַּס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ וַיִּאֲבְדוּ מִתּוֹךְ הַקְּהָל. וְכָל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר סָבִיבֵיהֶם נָסוּ לְקִלְמָם כִּי אָמְרוּ פֶן תִּבְלַעֵנוּ הָאָרֶץ

(ט"ז, ל-לד).

הכתוב נוקט לחלופין בביטויים "אדמה" ו"ארץ", וייתכן שניתן לראות בכך זיקה כפולה לשני המוקדים להם היה שותף קרח: הביטוי "ארץ" מתקשר למרי כנגד הנהגתו של משה, כפי שבא לידי ביטוי בדבריהם של דתן ואבירם: "הַמָּעַט כִּי הֶעֱלִיתָנוּ מֵאֶרֶץ זָבֹת חֶלֶב וְדָבַשׁ לְהַמְיִתָנוּ בְּמִדְבָּר... אֵף לֹא אֶל אֶרֶץ זָבֹת חֶלֶב וְדָבַשׁ הַבְּיֹאֲתָנוּ... לֹא נַעֲלֶה" (ט"ז, יג-יד). דתן ואבירם, שחלקו על הנהגתו של משה בטענה שהוא אחראי לאי הגעתם אל ארץ זבת חלב ודבש, נענשו מידה כנגד מידה בירידתם עם קרח חיים שאול בבליעתם בפי הארץ.³² המילה החלופית "אדמה", שפצתה את פיה, מתקשרת למחלוקת סביב עבודת הכהונה ולמנחת - קטורת עדת קרח, שלא התקבלה על ידי ה', בזיקה לאדמה שפצתה את פיה ולקחה את דמי הבל, שמנחתו התקבלה על ידי ה'.

32 ראו מדרש הגדול במדבר ט"ז, יד (מהדורת רבינוביץ, ירושלים תשל"ה), עמ' רעג: "כל מה שהכסילים מוציאים מפייהן, על עצמן הן נותנין את האפופסון... וקרח, 'אף לא אל ארץ זבת חלב', ולקה 'ותפתח הארץ את פיה'".